

העמק דבר לפרשת ויצא

פרק כח (המשך)

פרק כח, י

י וַיֵּצֵא יַעֲקֹב מִבְּאֵר שֶׁבַע וַיֵּלֶךְ חֲרָנָה.

ויצא יעקב מבאר שבע וילך חרנה. כל הפסוק מיותר וגם אין הלשון וילך מדויק. והכי מיבעי לכתוב ללכת חרנה. אלא בא ללמדנו על מה שהעלו חז"ל שבינתיים ישב י"ד שנה בבית שם ועבר ואם כן היציאה מבאר שבע הוא בפני עצמה. והליכה לחרן הוא בפני עצמה.

פרק כח, יא

יא וַיִּפְגַּע בַּמְּקוֹם וַיֵּלֶן שָׁם כִּי-בָא הַשֶּׁמֶשׁ וַיִּקַּח מֵאֲבְנֵי הַמְּקוֹם וַיִּשֶׂם מְרֹאָשָׁתוֹ וַיִּשְׁכַּב בַּמְּקוֹם הַהוּא:

ויפגע במקום. לשון ופגע משמעו שעמד לפניו דבר מסוים שפגע מבלי לעבור לפניו. וידוע דרשת חז"ל שהתקין שם תפלת ערבית. ומשום הכי כתיב. וילן שם כי בא השמש. ולא יובא השמש וילן שם. דתפלת ערבית היה קודם שבא השמש ממש כמו שכתבו התוספות ברכות דף כ"ו ורק הלינה הייתה אחר שבא השמש. ויקח מאבני המקום. עשה לו מצא ארוך כאורך גופו שלא יישן על הארץ ממש. וישם מראשתיו. עוד אבן אחת גבוה מעט למראשותיו.

פרק כח, יב

יב וַיַּחְלֶם וְהִנֵּה סֹלֶם מַצֵּב אֲרָצָה וְרֹאשׁוֹ מִגִּיעַ הַשָּׁמַיְמָה וְהִנֵּה מְלֹאכֵי אֱלֹהִים עֹלִים וַיֵּרְדִים בּוֹ:

עולים וירדים בו. מתחלה עולים ואח"כ יורדים. מזה הבין שהשכינה למטה בארץ ומלאכים סביביו ועולים בשליחות ויורדים לאחר כן. והוא אות על השגחה פרטית על כל סביבות יעקב. ועיין מה שכתבתי להלן ל"ה ז' וט"ז.

פרק כח פסוק יג

יג וְהִנֵּה ה' נֹצֵב עָלָיו וַיֹּאמֶר אֲנִי ה' אֱלֹהֵי אֲבֹתֶיךָ וְאֱלֹהֵי יִצְחָק הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתָּה שֹׁכֵן עָלֶיהָ לְךָ אֶתְנַנָּה וּלְזָרְעֶךָ:

והנה ה' נצב וגו'. ובכל מקום וכאן גם כן הכי משמעו שעוד לא חשב שהשכינה למטה הוא אך בשבילו. והנה ראה אשר ה' נצב עליו מתקיים אלהותו בארץ רק עליו כמבואר לשון רבותינו רבה ראש פרשת מקץ ועיין שם. וכמאמרם ז"ל אין אומות העולם מתברכות אלא בשביל

ישראל כו'. ומה שראה תחלה מלאכים ואח"כ השכינה כך דרך התראות השכינה כדאיתא פרק הרואה שהוא כמלכותא דארעא.

אלהי אברהם אביך ואלהי יצחק. מה שלא אמר ה' אלהי אבותיך אברהם ויצחק. מתבאר יפה בספר שמות ג' ו' וט"ו שאלהי אברהם משמעו ביחוד השגחה על הגנה מאויבים ואלהי יצחק משמעו השגחה על פרנסה. ועדיין קשה מה שדייק הקב"ה לומר אביך גבי אברהם ביחוד. אבל העניין דבעת שהשעה נדרשת יותר לפרנסה קמו בשלוותם על הארץ שאין פחד אויבים כל כך, רק פרנסה וברכת הארץ מוכרח מאד אז העיקר השגחה על פרנסה. וכן בהתחלת בואם למצרים כמו שכתבתי להלן מ"ו א' משום הכי כתיב שם לאלהי אביו יצחק עיין שם. מה שאין כן כאן בגלותו לארם עיקר השגחה מוכרחת על הגנה משום הכי כתיב אלהי אברהם אביך. וכן אנחנו בכל משך ימי הגלות דפרנסת ישראל יוצא מקרב אומות העולם. אבל הגנה הוא מוכרח מאד. על כן כתיב נדיבי עמים נאספו עם אלהי אברהם. דלעתיד לבוא במלוך אלהים אז יהיו נאספים בתוך ישראל היושבים בקרבם. וכינה אותם עם אלהי אברהם כמו שכתבתי לעיל ט"ו א' ב'הרחב דבר'.

הארץ וגו'. הודיעו בדרך כלל כי הארץ שהבטיח לאברהם ויצחק שלו היא ולא לעשו.

פרק כח, יד

יָד וְהִיא זֶרְעַךְ כְּעֶפֶר הָאָרֶץ וּפְרֻצַת יָמָה וְקִדְמָה וְצַפְנָה וְנִגְבָּה וְנִבְרָכוּ בְךָ כָּל-מְשֻׁפָּחַת הָאָדָמָה וּבְזֶרְעֶךָ:

והיה זרעך כעפר הארץ. לא לעניין רבוי המשיל כאן כעפר הארץ שבזה כבר נתברך אברהם לעיל והוא השיג ברכת אברהם אחרי שהארץ שלו היא אלא המשל כאן לעניין שפלות כמו שכתב הספורנו וכן הוא בבראשית רבה. ומכל מקום. ופרצת ימה וגו'. שגם בגלות ובשפלות יהיו נפרצים בכל פנות הארץ.

ונברכו בך וגו'. וגם בגלות יהיו מתברכים בך כל משפחות האדמה. בזה שישכילו על נפלאות קיומו שהוא רק מחמת שהשגחת ה' נצבת עליו וגדול הרועה אותו. וזה לא היה ניכר אלו היה לעולם בשלוח על הארץ, כי היה מקום לומר כי מזלו טוב וחזק. מה שאין כן כשהיה כבוש תחת ידי לבן נראה לעין כי השגחת ה' עליו.

ובזרעך. אותה השגחה הנפלאה ואשר יתברכו בו בזה אומות העולם יהיה כן בזרעך. וכשיהיו בגלות תחת זרועות עולם וגדול הרועה ומצילים ועיין דבר' ל"ג כ"ז. ואמר ה'. **ונברכו בך וגו' ובזרעך.** ולא כמו שכתוב לעיל ביצחק והתברכו בזרעך. דהתם מיירי לעניין עשירות בהפלגה כמו שכתבתי שם וביצחק עצמו לא היה הפלגה זו אלא לגבי פלשתים ולא לגבי כל גויי הארץ, משום הכי לא כתיב אלא בזרעך, מה שאין כן כאן לעניין התגלות כח השגחה על ידו. נתקיים כן ביעקב עצמו שהיה נודד ובשפלות ובעוצם השפלות בבית לבן נשמר ונתברך בהפלגה בהשגחת ה', ומי שהתבונן על זה השתאה ונתברך בו.

פרק כח, טו

טו וְהָיָה אֲנֹכִי עֹמֵד וְשֹׁמְרֵתֶיךָ בְּכָל אֲשֶׁר-תֵּלֵךְ וְהִשְׁבַּתֶיךָ אֶל-הָאָדָמָה הַזֹּאת כִּי לֹא אֶעֱזָבְךָ עַד אֲשֶׁר אִם-עָשִׂיתִי אֵת אֲשֶׁר-דִּבַּרְתִּי לְךָ:

אנכי עמך ושמתך בכל אשר תלך. אין הפירוש בכל הדרכים והמקומות שילך. שהרי לא הלך אלא לחרן. אלא הפירוש כמו לשון הפסוק בחבקוק ג' הליכות עולם לו. ככה משמעות תלך הליכותך בעולם. בכל אופן בין שתהא בהצלחת העושר בין בעוני תהי נשמר לפי העת. **והשיבותיך וגו'.** ולבסוף תהיה השגחתי שתשוב לא".

כי לא אעזבך עד אשר. דברי אלו מיותרים לפי הנראה אבל בא לגלות לו שהבטחה זו להשיבו אל האדמה אינו אלא עד שישוב ולא אחר שישוב. כי אז יוכל להיות שיצא בגלות למקום אחר כאשר כן היה ביעקב עצמו.

והנה מדרך ההבטחות לאדם להבטיח תחלה בזמן הקודם ואח"כ על המאוחר כמו שכתבתי בספר דברים ה' ט"ז ואם כן היה ראוי לומר תחלה והנה אנכי עמך וגו' ואח"כ והיה זרעך כעפר הארץ וגו' אלא בא הקב"ה ללמד דהבטחה והנה אנכי עמך עיקר בא על זרעו בכלל. ואיתקש יעקב לזרעו. ויהיה משמעות בכל אשר תלך בשני אופנים. גם כמשמעו בכל המקום שיהיו מפוזרים וגם כמו שכתבתי בכל אופן הליכות עולם להם. וגם עליהם נאמר שלא הובטחו אלא כשיהיו גולים תהיה השגחה לשמירה והגנה עד שישובו לא". אבל כשישובו לא"י תסור ההשגחה זו ויהא תלוי לפי מעשי הדור. וכיון שיחטאו יגלו ושוב תשוב ההשגחה להשיבם לא".

פרק כח, טז

טז וַיִּיקֶץ יַעֲקֹב מִשְׁנָתוֹ וַיֹּאמֶר אֲכֵן יֵשׁ ה' בְּמָקוֹם הַזֶּה וְאֲנֹכִי לֹא יָדַעְתִּי:

משנתו. מיותר ללמד שלא בא החלום ברוב עניין של דברים בטלים שנמשך באורך השינה, שהוא הרבה משיעור חלום אמת. אלא הקיץ יעקב מעוצם שנתו, שאחר שחלם תיכף ומיד הקיץ ולא ישן עוד באשר היה דרך הנבואה ולא נטפל עמו דברים בטלים. **אכן יש ה' במקום הזה ואנכי לא ידעתי.** כמצטער על שיסן באותו מקום שהיה שם התגלות שכינה. וטוב היה יותר להרבות באותה שעה שם בתפלה ובקשה בהקיץ.

פרק כח, יז

יז וַיִּירָא וַיֹּאמֶר מֶה-נִּזְרָא הַמָּקוֹם הַזֶּה אֵין זֶה כִּי אִם-בֵּית אֱלֹהִים וְזֶה שַׁעַר הַשָּׁמַיִם:

ויירא. התבונן עוד על המקום שמרגיש מורא המעלה. ומזה הבין עוד שהמקום מקודש להשראת שכינה. על כן **ויאמר. מה נורא המקום הזה.** מדוע אנכי נרגש בו.

אין זה כי אם בית אלהים. מקום מסוגל לתפלה כבית אלהים על כן אפשר גם עתה להתפלל ולעשות מה שעליו. והרי זה דומה לאחד שהוליכוהו ע"י המלוכה למקום מאסר ולא ידע כלל איה אפוא הוא יושב. וחושב בלבו אילו היה המלך מזדמן לכאן היה מתפלל לפניו מסדר

טענותיו אבל עתה למי ידבר ויצעק. ואח"כ אירע שהיה ישן ובעמדו הודיעוהו שעבר פה המלך. והיה מצטער הרבה על זה שישן בשעה שהיה מסוגל לקוות ישועה ורחמים. ואח"כ התחוננה דעתו עליו והתבונן שהמקום מאוים על העומדים שם לשמור כנהוג והבין מזה כי כאן המלך מצוי. על כן צעק וביקש עד שישמע המלך. כך היה יעקב ביציאתו לחו"ל מקום שממה מעניני קדושה. כמה לבו ובשרו לאל חי. והנה הזדמן שעת הכושר לראות עוזו וכבודו בחלום, והרי ישן באותה שעה, וכפל צערו, עד שהתבונן שהמקום מאוים ומקודש גם עתה ועשה מה שעשה.

פרק כח, יח

יח וַיִּשְׁכַּם יַעֲקֹב בְּבֶקֶר וַיִּקַּח אֶת-הָאֶבֶן אֲשֶׁר-שָׂם מִרְאֲשֵׁתוֹ וַיִּשֶׂם אֹתָהּ מַצֵּבָה וַיִּצַק שָׁמֶן עַל-רֹאשָׁהּ:

וישכם יעקב בבקר. שאז עת רצון לתפלה וקרבת שחרית הציע נדרו לפני ה'. **וישם אותה מצבה.** לא הציבה אלא במקום שעמדה תיקן עמדתה מעט. **ועיין** ס' שמות פרק מ' ד ו' בפירוש שימה בכל מקום.

פרק כח, יט

יט וַיִּקְרָא אֶת-שֵׁם-הַמָּקוֹם הַהוּא בֵּית-אֵל וְאוֹלָם לִזְוֹ שֵׁם-הָעִיר לְרֹאשָׁנָה: **ויקרא את שם המקום ההוא.** שהעמיד המצבה **ואולם לוז שם העיר** שהמקום פנוי היה סמוך לעיר לוז. ואח"כ נבנה עיר גם באותו מקום ונקראת בית אל.

(הרחב דבר: זהו פשוטו של דבר. אבל חז"ל בריש פרק האשה במסכת פסחים (פח,א) אמרו שיעקב אבינו קרא לבהמ"ק בהר המוריה בית אל. ומבואר שהבינו במקראות אלו כונה שניה. מה נורא המקום הזה היינו הר המוריה שחלם שראה הסולם עומד בהר המוריה. ועל זה המקום אמר כן. והכי מבואר במדרשים. וכד דייקת לשון אין זה כי אם וגו' אינו מובן לפי הפשט לבד. שזה הלשון משמעו אך להוריד מעלת המקום - שאין זה גדול כמו שחשבתי אלא כך, והרי על אותו מקום ממש הוא להפך, שמעולם לא חשב שיש כאן מעלת קדושה. ואלו נפרש אין זה על המורא שהשיג - שאין זה הפחד אלא מחמת שהמקום כך. אם כן הכי מיבעי אין זה כי אם מבית אלהים. וגם הפסוק ויקרא את שם וגו' את מיותר ואין כן לעיל ד' י"ז ולהלן ל"ב ג' ול"ג י"ז. ועיין להלן ל"ה ט"ו מה שכתבתי. ובספר במדבר י"א ל"ד. אלא יש כאן כונה שניה שקרא את הר המוריה מקום מיוחד להשגחה. ואברהם קראו הר להורות שמשם השגחת ה' להלחם עם אויבי ה' ויצחק קראו שדה להורות שמשם השגחה על פרנסת ישראל. אבל יעקב התבונן אשר גם הוא רעה השגחה פרטית בהגנה כמו שכתבתי לעיל י"ג, אבל אינו באופן שקרא אברהם, אלא אין זה כי אם בית אלהים שמורה על מדת השלום שהגנה על

זרעו בקרב עמים רבים יהיה במדת השלום, כמו שהיה יעקב עצמו מושגח בדרך הפלגה במדה זו עם לבן ועשו.

זוה שער השמים. ואם אמר פתח היה משל שנכנסים בו אנשים המיוחדים להבית מה שאין כן באמרו שער מורה שהוא פתוח לכל אדם. והנה ביארנו לעיל י"ב י"ז. שהשגחה למלחמה מיוחדת להוגי תורה והשגחה ולפרנסה לבעלי עבודה, אבל שלום לבעלי גמילות חסדים וזה שער מפולש גם לאומות העולם ולכל אדם מישראל ביחוד. והיינו דאיתא בפסחים (פח,א) ואמרו לכו ונעלה אל הר ה' ואל בית אלהי יעקב לא כאברהם שקראו הר ולא כיצחק שקראו שדה אלא כיעקב שקרא בית.

ומזה הבין יעקב שכך הוא. מדלא ראה אותו החלום בעודנו בבית שם ועבר מקום תורה אלא כאן מקום ריק מקדושת התורה. אלא בא להורות שבא להגין עליו בכח השלום. וגם ממה שאמר לו ה' והיה זרעך כעפר הארץ. הרי שיהיו מוגנים בשפלות. ומזה הטעם הצטיין יעקב מעתה במדת גמילות חסדים ושמירת שלום כאשר ניכר בכל עניין, וזה היה עין יעקב להיות בטח, הינו שמירת השלום במנוחה. וממנו נלמוד לשמור מדה זו בעת הגלות שאנחנו כמו יעקב אבינו נודד וגולה.

ואחר כל זה מובן רבוי דאת שם וגו' באשר דשתים זו שמענו בו.

פרק כח, כ

כ וַיֵּדֶר יַעֲקֹב נֶדֶר לְאָמֹר אִם-יִהְיֶה אֱלֹהִים עִמָּדִי וְשָׁמְרָנִי בְּדַרְדָּרְךָ הַזֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי הוֹלֵךְ וְנִתְּנָה-לִי לֶחֶם לְאָכֹל וּבִגְד לְלַבֵּשׁ:

אם יהיה אלהים עמדי. שאף על גב שהבטיחוהו על זה. אפשר שיהיה רק בשביל זרעו שהקדים הקב"ה וכן האומה הנבחרת שהיא תכלית הבריאה, אבל אחר שיוולדו כולם אין הוא בעצמו מובטח לשמירה רק שלא יכלה זרעו.

ושמרני וגו' ותן לי לחם לאכול וגו'. דאף על גב שהיה מובטח ושמרתיך בכל אשר תלך אפילו בעוני. אפשר שיהיה נשמר שלא ימות לשחת אבל מכל מקום יחסר לחמו ובגדיו יהיו מקורעים. על כן פירש שיהיה השמירה בזה האופן שיתן לי לחם ובגד כיד מתת ה'.

פרק כח, כא

כא וְשִׁבְתִּי בְּשָׁלוֹם אֶל-בֵּית אָבִי וְהָיָה ה' לִי לְאֱלֹהִים:

ושבתי בשלום אל בית אבי. אף על גב שהבטיחו להשיבו אל האדמה אבל אם יהיה השבה זו בשלום ולא מוכה ומעונה, וגם שלא יהיה רק אל האדמה אלא גם אל בית אבי.

והיה ה' לי לאלהים. ממשמעות הלשון הוא המסובב כפירוש רמב"ן וספורנו ולא כפירש"י ופירושו שלא יסמוך על כחו ועוצם ידו רק יקח את ה' לנגדו תמיד שהוא ינהלנו ובהיותו בחו"ל בבית לבן ולא היה מקום לבטוח על עצמו פשיטא שגם לטובת עצמו היה מבקש שה' יהיה

עמו ולא יעזבנו, אבל בהיותו בבית אביו אפשר לסמוך על עצמו, על זה היה נדרו שגם אז היה ה' לו לאלהים.

ורש"י פירש שהוא בכלל התנאי ויש הוכחה לזה מדכלל בפסוק אחד עם ושבתי וגו'. ולפירוש הרמב"ן היה ראוי להיות והיה ה' לי וגו' פסוק אחר. אבל באמת זה הדבר והיה ה' לי. אף על גב שעיקרו תלוי ברצון עצמו מכל מקום נדרש לזה סייעתא דשמיא, שתהיה השגחתו ית' מוכנה לפניו בכל עת. על כן הוא תנאי ומסובב. וכיוצא בזה נתבאר בספר שמות י"ט ה' והייתם לי סגלה.

פרק כח, כב

כב וְהָאֵבֶן הַזֹּאת אֲשֶׁר-שָׁמַתִּי מִצֵּבָה יְהִיָּה בַּיִת אֱלֹהִים וְכָל אֲשֶׁר תִּתֵּן-לִי עֶשֶׂר אֲעֲשֶׂרְנּוּ לָךְ:
יהיה בית אלהים. לקדש את כל אשר סביביו כמו בית אלהים, כי כל אשר בתוכו קודש. ועיין להלן ל"ה י"ד.

עשר אעשרנו לך. דסתם מעשר היה לפנים לאיזה צדקה לעניים, וכן הוא דכתיב באברהם ויתן לו מעשר מכל (לעיל יד, כ) מסר למלכי צדק מעשר. אבל יעקב נדר עשר אעשרנו לך. לגבוה לקרבנות.

פרק כט

פרק כט, א

א וַיֵּשֶׂא יַעֲקֹב רַגְלָיו וַיֵּלֶךְ אֶרְצָה בְּנֵי-קְדָם:

וישא יעקב רגליו וילך ארצה בני קדם. הנה ארם אינו נקרא ארץ קדם אף על גב שהיא למזרח א"י מכל מקום ארץ קדם בכל מקום משמעו מזרח העולם למקום שנשתלחו בני קטורה. ולא מצינו על ארם ארץ קדם אלא במקום שמזכיר הפסוק שהיו מתעסקים בניחוש וכישוף כמו בלעם אמר מן ארם ינחני וגו' מהררי קדם ועיין שם בביאור פסוק זה וכן כאן בא זה הלשון, משום דכתיב וישא יעקב רגליו, ופירושו, שההולך בדרך מפולש ואין בו מכשולות הר עוזב את רגליו שיוליכוהו מעצמם. ושם עיונו בדברים אחרים. וזה מיקרי שרגליו נושאות אותו. מה שאין כן ההולך במקום שהוא עלול להכשל. אינו מניח רגליו לילך לפי דרכם, אלא עיניו בראשו להשגיח על רגליו שלא תכשלנה, וזה מיקרי שהוא נושא את רגליו. והנה בהיות יעקב בא"י שלא היו הכנענים משתמשים אז בכישוף וכדומה רק משוקעים בעבודה זרה. ומזה היה יעקב כבר נזהר וכל בית אברהם אבינו האמינו שהקב"ה משגיח על העולם ואין אלוה בלעדו. ולא היה יעקב נצרך לשום לב שלא יכשל בעבודה זרה שהרי מכבר היה נבדל מעצמו מתאווה זו. אבל בהיותו הולך לארם שהיו רגליו בניחוש כבני קדם שהיו רגליו בכישוף ולזה נמשך טבע לב האדם לדעת מה שיהיה, עד שהזהירה התורה אותנו על זה לא

ימצא בך מעביר בנו ובתו באש קוסם קסמים וגו' תמים תהיה עם ה' אלהיך שלא יהיה רצונך לדעת עתידות. ובלעם שיבח את ישראל כי לא נחש ביעקב (במד' כג, כג) ויבואר שמה. ויעקב אבינו כשיצא לארץ בני קדם התירא שלא יפול בזה המכשול, על כן נשא יעקב רגליו, משמעו הילוך שלו נשא בדעת שלא יהיה נמשך בטבע אחר מנהג בני קדם והכין עצמו להזהר הרבה בדבר. ועיין בספר דברים ו' מפסוק י' ואילך כל הפרשה.

פרק כט, ב

ב וַיֵּרָא וְהָנָה בְּאֵר בְּשֵׂדָה וְהָנָה-שָׁם שְׁלֹשָׁה עֶדְרֵי-צֶאֱן רֹבְצִים עָלֶיהָ פִּי מִן-הַבְּאֵר הַהוּא יִשְׁקוּ הָעֶדְרִים וְהָאֶבֶן גְּדֹלָה עַל-פִּי הַבְּאֵר:

וירא והנה באר בשדה. לא שעמד על יד הבאר שהבאר לא הייתה על הדרך כמו בארו של אליעזר שהיה סמוך לעיר בדרך הילוכן של בני אדם. אבל יעקב ראה מרחוק באר בשדה. והנה שלשה וגו'. כתיב עוד הפעם והנה לחידוש אחר שהיה עומד ומסתכל מה לבאר בשדה רחוק מתשמיש העיר והנה ראה שלשה וגו'.

והאבן גדולה. האבן משמע הידועה, משום שכך היה דרכם לכסות את הבאר באבן משום סכנת נפילה או שלא יזיק לכישוף שהיו רגילים, וכדאיתא בפרק ד' מיתות סנהדרין (זו, ב) דמיא מבטלי כישוף. ועדיין אין הלשון מדויק והכי מיבעי והאבן הגדולה, אבל לשון גדולה משמעו שלא הייתה גדולה אלא על פי הבאר, באשר היה דק ורחב. משום הכי היה בקל להטותו בעת שהיה עומד בצד הבאר, אבל כשהייתה מונחת **על פי** הבאר הייתה גדולה וקשה להגביהה, ורב מכח האדם.

פרק כט, ג

ג וַנֶּאֱסָפוּ-שָׁמָּה כָּל-הָעֶדְרִים וַנְּלָלוּ אֶת-הָאֶבֶן מֵעַל פִּי הַבְּאֵר וְהִשְׁקוּ אֶת-הַצֶּאֱן וְהָשִׁיבוּ אֶת-הָאֶבֶן עַל-פִּי הַבְּאֵר לְמַקְמָה:

על פי הבאר למקומה. מתחלה הטו אותה על פי הבאר ואח"כ היו מצדדים אותה לעשות אותה מכוון לכסות היטב. משום כישוף כמו שכתבתי.

פרק כט, ד

ד וַיֹּאמֶר לָהֶם יַעֲקֹב אַחִי מֵאִין אַתֶּם וַיֹּאמְרוּ מִחָרָן אֲנַחְנוּ:

אחי. למד לשונו לדבר לשון אהבה וריעות על כן קרא לרועים שלא הכירם מעולם אחי. **מאין אתם.** דאף על גב שהיה סמוך לחרן מכל מקום אחר שהיה הבאר בשדה אפשר שהם מהכפרים הסמוכים לעיר.

פרק כט, ה

ה וַיֹּאמֶר לָהֶם הִידְעַתֶּם אֶת-לִבְּנוֹ בְּנֵי-נַחֲוֹר וַיֹּאמְרוּ יָדְעָנוּ:

בן נחור. ולא הזכיר בן בתואל. שידוע היה ליעקב דבתואל לא היה איש מסוים כל כך ובניו נתייחסו על נחור שהיה אדם גדול. ועיין מה שכתבתי פרשת חיי שרה (כד,ח).

פרק כט, ו

ו וַיֹּאמֶר לָהֶם הַשְּׁלוֹם לּוֹ וַיֹּאמְרוּ שְׁלוֹם וְהִנֵּה רַחֵל בְּתוֹ בְּאֵה עִם-הַצֹּאן:
והנה רחל בתו וגו'. באשר הבינו שנדרש לו לדעת בפרטות משלום ביתו מה שאין יודעים **כל כן**. על כן הודיעו אותו שהנה בתו באה ויחקור ממנה כל דבר שורש.

פרק כט, ז

ז וַיֹּאמֶר הֵן עוֹד הַיּוֹם גְּדוֹל לֹא-עַתָּה הָאֶסֶף הַמִּקְנֵה הַשְּׂקוֹ הַצֹּאן וּלְכוּ רְעוּ:
ויאמר וגו'. בהיותו רוצה לדבר עם רחל בסוד על כן השיאם שילכו מזה וכן הוא ברבה.

פרק כט, י

י וַיְהִי כַּאֲשֶׁר רָאָה יַעֲקֹב אֶת-רַחֵל בֵּת-לָבָן אָחִי אִמּוֹ וְאֶת-צֹאן לָבָן אָחִי אִמּוֹ וַיִּגַּשׁ יַעֲקֹב וַיִּגְלֵ אֶת-הָאֶבֶן מֵעַל פִּי הַבְּאֵר וַיִּשְׁק אֶת-צֹאן לָבָן אָחִי אִמּוֹ:
ויגל את האבן. לא כתיב ויגולל. ומזה יצא הדרש שהיה כמו שמעביר את הפקק. ואם כן משמעות ויגל גם לשון גלה את המכוסה באבן. והוא מורכב גם משורש גלה.
וישק את צאן וגו'. הראה בזה לכל העומדים שם שהוא קרוב ללבן ורחל. ומשום הכי לא היה שוב בזיון כשנשק את רחל.

פרק כט, יא

יא וַיִּשְׁק יַעֲקֹב לְרַחֵל וַיֵּשֶׂא אֶת-קְלוֹ וַיִּבְרָ:
וישא את קולו ויברך. פירש רש"י משום שלא היה בידו מאומה ליתן לרחל שהיה אליפז רודף אחריו ונטל ממנו מה שהיה לו. ולפי הפשט בהיותו בבית שם ועבר י"ד שנה הוציא כל אשר היה בידו. וגם בבכיה זו הראה לדעת שלא הייתה בנשיקה זו פריצות ומחשבת אהבת אישות כי אם אהבת קרובות אשר אם גם בחוץ ישק לה לא יבוזו לו.

פרק כט, יב

יב וַיִּגַּד יַעֲקֹב לְרַחֵל כִּי אָחִי אַבְיָה הוּא וְכִי בֶן-רַבֵּקָה הוּא וַתִּרְצַץ וַתִּגַּד לְאַבְיָה:
ויגד יעקב וגו'. שעד כה לא הבינה אלא שהוא קרוב אבל לא ידעה מי הוא והגיד לה שהוא בן רבקה וזה יחס גדול.

פרק כט, יג

יג וַיְהִי כִשְׁמַע לְבֹן אֶת-שְׁמַע יַעֲקֹב בֶּן-אָחִיתוֹ וַיִּרְץ לִקְרֹאתוֹ וַיַּחֲבֹק-לוֹ וַיִּנְשָׁק-לוֹ וַיְבִיאוּהוּ אֶל-
בֵּיתוֹ וַיְסַפֵּר לְלֵבָן אֶת כָּל-הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה:

את שמע יעקב וגו'. רחל לא נתפעלה משם יעקב שלא ידעה אלא יחס בן רבקה אבל לבן
כבר שמע וידע שמע יעקב שהרי התורה מכרזת עליו כדאיתא ביומא (טז,ב).
את כל הדברים האלה. שהוא בורח מעשו ורוצה לשבת עמו ולחסות בצלו. כמו שאמרה
רבקה וישבת עמו וגו' כמו שביארנו לעיל.

פרק כט, יד

יד וַיֹּאמֶר לוֹ לְבֹן אֵךְ עֲצָמִי וּבָשָׂרִי אֶתֶּה וַיֵּשֶׁב עִמּוֹ חֹדֶשׁ יָמִים:

אך עצמי ובשרי אתה. לא תירא מעשו שהוא גם כן בן אחותי אבל אך אתה עצמי ובשרי.
ואפשר לפרש דאתה עצמי. היינו כמוני ממש ולא כשאר בשר בעלמא. ואם כן דוקא הוא ולא
עשו שאינו אלא שאר בשרי.

וישב עמו. לא בטח על הבטחת לבן בלי טעם הנאה. אלא התעסק בטובת לבן לרעות צאנו.
זזהו משמעות עמו. ולא כתיב בביתו או אצלו אלא עמו. בעניניו ובצרכיו זזה גרם בטוחות יותר
שלבן ישמור אותו מעשו.

פרק כט, יז

יז וַעֲיִנִי לְאֵה רַכּוֹת וְרַחֵל הֵייתָה יַפְתָּ-תְּאֹר וַיַּפֵּת מְרֹאֶה:

ועיני לאה רכות. תרגם אונקלוס יאיין. פירושו נאות והכי פירוש רשב"ם. והכונה שהיו נאות
אבל מפני רכותן לא הייתה יכולה לרעות בצאן משום שאור השמש היה מזיק להן.

פרק כט, יח

יח וַיָּאָהֵב יַעֲקֹב אֶת-רַחֵל וַיֹּאמֶר אֶעֱבֹדךָ שִׁבְעַ שָׁנִים בְּרַחֵל בְּתָדָה הַקְּטָנָה:

שבע שנים. פירש רש"י בשם מדרש שהם ימים אחדים שאמרה לו אמו וישבת עמו ימים
אחדים והוסיף רש"י ותדע שכן הוא שהרי כתיב ויהיו בעיניו כימים אחדים. והוספה זו קשה לי
דאם כן האיך משמע לשון כימים אחדים הלא הוא הוא ימים אחדים. אלא משום דסתם ימים
משמע מעת לעת של כ"ד שעות ורק לפעמים משמע ימים לשון שנה כמו תשב הנערה אתנו
ימים או עשור. ימים תהיה גאלתו. והבין יעקב דלשון רבקה אמו ימים אחדים כונתה לשבע
שנים. משום דעד שבעה נקראו במספר שנים שלשה כו'. מה שאין כן שבעה ימים שלימות
נקרא שבוע או שבת וכן שבע שנים שלמות מר"ה עד ר"ה נקרא שבוע. ומה שאמר יעקב
שנים ולא אמר שבוע משום שהייתה כונתו משעה זו עד ר"ה ולא מעת לעת ומשום הכי נמי
כתיב כימים אחדים משום שלא היו שבע שנים שלמות. ועיין להלן פסוק כ"ז.

פרק כט, יט

יט ויאמר לָבָן טוֹב תַּתִּי אֶתְּךָ לְךָ מִתַּתִּי אֶתְּךָ לְאִישׁ אַחֵר שָׁבָה עִמָּדִי:

מתתי אתה לאיש אחר. ביאר לו שלא כמובן מדברי יעקב שיתננה אותה מיד לאשה ואח"כ יעבוד שבע שנים וכמו שנעשה בשבע שנים השניות. כי הוא לא נתרצה לתתה לו אלא בעת שיגיע העת לתתה לאשה לאיש אחר וכסבור יעקב שהוא משום שהיא קטנה עדין כדאיתא בכתובות (ז,ב) דילמא חלשה. **שבה עמדי** (עד כה) שבה בעסק העבדות עד בוא העת להשיאה ונכלל בלשון שבה התעכבות עיין להלן ל"ה א'.

פרק כט, כ

כ ויעבד יעקב בְּרַחֵל שְׁבַע שָׁנִים וַיְהִי בְּעֵינָיו כְּיָמִים אַחָדִים בְּאַהֲבָתוֹ אֶתְּךָ:

ועבד יעקב. חזר והודיע שנתפייס גם בזה לעבוד לפני הנשואין שבע שנים. וזהו דבר הכתוב בהושע (יב,ג). ויעבוד ישראל באשה ובאשה שמר. פירוש עבד עברה גם לפני הנשואין ושמר עד זמן הנשואין.

כימים אחדים. כסתם משמעות ימים אחדים שהוא ימים מעת לעת.

פרק כט, כא

כא ויאמר יעקב אֶל-לָבָן הֲבֵה אֶת-אִשְׁתִּי כִּי מָלְאוּ יָמֵי וְאַבְוָאָה אֵלַיְךָ:

הבה את אשתי. כבר נקראה אשתו במה שנתיחדה לא דלא גרע מבני נח דאיתא בסנהדרין (נז,א) דמשעה שנקראה רביתא דפלניא היא אשתו וחייבין עליה. היינו משעה שנתפרסם הדבר, וכמו שכתב הרמב"ם הל' מלכים פ"ט, ח. וכבר נתפרסם בזה המשך. ואבואה אליה. שוב אינה קטנה ואוכל לבוא אליה ולא חלשה.

פרק כט, כב

כב ויאסף לָבָן אֶת-כָּל-אֲנָשֵׁי הַמָּקוֹם וַיַּעַשׂ מִשְׁתָּה:

ויאסף לבן וגו' ויעש משתה. להפך מיבעי ויעש משתה ויאסף אלא ללמד שתחילה אסף אותם והתיישב בדבר והמתיק סוד, ועשו מה שעשו.

פרק כט, כג

כג וַיְהִי בְּעָרֵב וַיִּקַּח אֶת-לָאָה בִּתּוֹ וַיָּבֵא אֶתְּךָ אֵלָיו וַיָּבֵא אֵלַיְךָ:

ויבא אתה אליו. ולא כתיב לאשה. כלשון דכתיב ברחל בפסוק כ"ח. דבאותה שעה ודאי לא הייתה לאשה כל זמן שלא ידע ולא נתרצה יעקב בלאה.

פרק כט, כה

כה וַיְהִי בְּבִקְרַת וְהִנֵּה-הוּא לָאָה וַיֹּאמֶר אֶל-לָבָן מַה-זֹּאת עָשִׂיתָ לִּי הֲלֹא בְּרַחֵל עֲבַדְתִּי עַמּוּד וְלָמָּה רַמִּיתָנִי:

הלא ברחל עבדתי עמך. ומדוע לא נתת אותה לי.
ולמה רמיתני. לבעול אשה שלא בידיעתי והר זה בעילת זנות.

פרק כט, כו

כו וַיֹּאמֶר לְבָן לֹא-יַעֲשֶׂה כֵן בְּמִקוּמֵנוּ לְתֵת הַצְעִירָה לְפָנֵי הַבְּכִירָה:
לא יעשה וגו'. הסביר לו שבדבריו מתתי אותה לאיש אחר לא כוון בשביל שהיא קטנה ודילמא חלשה אלא בשביל שאי אפשר להשיאה לפני הבכירה ואם כן אין בנתינת לאה רמיה שבלא זה אי אפשר להשיא הקטנה ממנה.

פרק כט, כז

כז מֵלֹא שָׁבַע זֹאת וְנִתְּנָה לָךְ גַּם-אֶת-זֹאת בְּעֶבְדָּה אֲשֶׁר תַּעֲבֹד עַמְדִי עוֹד שְׁבַע-שָׁנִים אַחֲרוֹת:
מלא שבוע זאת. עוד אמר לו שלא מלאו ימיו של עבודה. שאין כונתו בשבע שנים עד ר"ה אלא שבע שנים שלמות מעת לעת והוא שבוע. דדוקא מעת לעת הוי שיעור שבוע אם כן מלא שבוע זאת ואח"כ תהיה ההתחייבות בשלמות. כי מאחר שלא כבר נישאת והשבע שנים נתמלאו ואז ונתנה לך וגו' ועין זה פירוש הרמב"ן. אמנם חשב שבוע הראשונה עבור לאה כיון שלא התנו מאומה עבורה חשב הרי רוצה ליתן עבודת ז' שנים עבור אשה על כן יהיה שבוע זה עבור לאה שבעל כורחו מוכרח לישאנה כדי שיוכל לקחת את רחל.

פרק כט, כח

כח וַיַּעַשׂ יַעֲקֹב כֵּן וַיִּמְלֵא שְׁבַע זֹאת וַיִּתֶּן-לוּ אֶת-רַחֵל בָּתּוֹ לוֹ לְאִשָּׁה:
לו לאשה. להיות לעזר בהליכות הבית כמו שכתבתי לעיל ד' י"ט כ"ה כ' על כן נקראת עקרת הבית.

פרק כט, ל

ל וַיָּבֵא גַם אֶל-רַחֵל וַיֹּאֲהֵב גַּם-אֶת-רַחֵל מִלֵּאָה וַיַּעֲבֹד עִמּוֹ עוֹד שְׁבַע-שָׁנִים אַחֲרוֹת:
גם את רחל מלאה. האי גם מיותר ופירושו שבמשך שלא נשא את רחל לא הרגישה לאה שאינו אוהב אותה שהרי מכל מקום התנהג עמה כדרך אישות. ויש אנשים שאין בטבעם להיות מקורבים כל כך לנשותיהם ולא מחמת שנאה הוא. אבל משעה שנשא גם את רחל הרגישה לאה שנתקרב אל רחל יותר. ועדיין לא הרגישה שהוא שונא אותה אלא חשבה שהוא אוהב את רחל ביותר. כאשר יבואר לפנינו.

פרק כט, לא

לא וַיֵּרָא ה' כִּי-שָׁנְאוּהָ לְאָה וַיִּפְתַּח אֶת-רַחֲמָהּ וַרַחֵל עֲקָרָה:

וירא ה' כי שנואה לאה. הוא ית' ראה כי התנהגותו עמה הוא מחמת שנאה ממש אף על גב שמכל מקום נוהג עמה דיני אישות.

פרק כט, לב

לב וַתֵּהָרֵא לְאָה וַתִּלְדַּבּ בֶּן וַתִּקְרָא שְׁמוֹ רְאוּבֵן כִּי אָמְרָה כִּי-רָאָה ה' בְּעֵינַי כִּי עָתָה יֵאָהֲבֵנִי אִישִׁי:

כי עתה יאהבני אישי. באשר היא לא ידעה שהיא שנואה אלא שאוהב את רחל ביותר. על כן חשבה שעל ידי הבן ישוב להראות לה התקרבות ביותר והקדימה לומר השם ואחר כך הסיבה ללמדנו שיש עוד טעם על זה השם והיינו כדאיתא בברכות מה בין בני לבן חמי.

פרק כט, לג

לג וַתֵּהָרֵא עוֹד וַתִּלְדַּבּ בֶּן וַתֹּאמֶר כִּי-שָׁמַע ה' כִּי-שָׁנוּאָה אֲנִי וַיִּתֶּן-לִי גַם-אֶת-זֶה וַתִּקְרָא שְׁמוֹ שְׁמַעוֹן:

כי שמע ה' כי שנואה אנכי. בראותה שאין הבן מועיל. הבינה כי הוא שונא אותה באשר היא לא ראתה בפועל ממש שהרי התנהג עמה כדרך כל הארץ על כן אמרה כי שמע ה' וגו'. או הכי פירושו כי שמע ה' את תפלתי כי שנואה אנכי ואלהים מבקש את הנרדף.

פרק כט, לד

לד וַתֵּהָרֵא עוֹד וַתִּלְדַּבּ בֶּן וַתֹּאמֶר עָתָה הִפְעַם יִלְוֶה אִישִׁי אֵלַי כִּי-יִלְדֶתִי לוֹ שְׁלֹשָׁה בָנִים עַל-כֵּן קָרָא-שְׁמוֹ לֵוִי:

על כן. בבנים שלא היה השם תלוי בעצם הולד שיהיה סופו ראוי ביחוד לאותו שם לא כתיב על כן. דרך משום עניניה נקרא הולד בזה השם. אבל בבנים שראו ברוח הקודש שסופם יהיה ראויים לאותו השם מצד עצמם. כתיב על כן. על פעולה של הלוי נקרא שמו לוי באשר סופו להיות מחובר לגבוה יותר משאר בנים וכתוב קרא. היינו יעקב הביט על זה ולא היא.

פרק כט, לה

לה וַתֵּהָרֵא עוֹד וַתִּלְדַּבּ בֶּן וַתֹּאמֶר הִפְעַם אוֹדָה אֶת-יְהוָה עַל-כֵּן קָרָאָה שְׁמוֹ יְהוּדָה וַתַּעֲמֵד מִלְדָּת: עַל כֵּן קָרָאָה שְׁמוֹ יְהוּדָה. ראתה ברוח הקודש שכן יהיה הולד ראוי לאותו השם שהכל יודוהו בגבורתו ובחכמתו.

פרק ל

פרק ל, א

**א וַתֵּרָא רַחֵל כִּי לֹא יִלְדָה לְיַעֲקֹב וַתִּקְנֶה רַחֵל בְּאָחֻתָּהּ וַתֹּאמֶר אֶל-יַעֲקֹב הֲבֵה-לִי בָנִים וְאִם-
אֵין מִתָּה אֲנֹכִי:**

ליעקב. מיותר ובא ללמד שחשבה שמה שלא ילדה הוא בשביל שלא זכה הוא להבנות ממנה. אף על גב שיש לו בנים והיה נראה שהיא לא זכתה לכך, מכל מקום הלא היא לבדה עיקר אשה אליו ואם כן הוא לא זכה ויש לו למסור נפשו ולעשות פעולה שיזכה.

ואם אין מתה אנכי. דאשה המבקשת בנים פעמים הוא משום דמבקשת התענוג דטבע האשה לגדל ולהשתעשע בבנים. ופעמים משום חוטרא לידה ומרא לקבורה. והתובעת בנים משום תענוג ראויה להתפייס במה שאישה מראה לה אהבה וחבה יתירה וכמאמר אלקנה לחנה למה תבכי הלא אנכי טוב לך מעשרה בנים, והיינו דתנן שלהי מס' נדרים האומרת שמים ביני לבינך יעשה סעודה ויפייס. אבל אם טוענת משום חוטרא לידה כו'. אין עצה בפיוס, וכדאיתא בפרק הבא על יבמתו (סה,ב) דמיד שמבקשת מזה הטעם יוציא ויתן כתובה. והיינו שקפצה חנה ונדרה ונתתה לאמתך זרע אנשים ונתתיו לה' כל ימי חייו, שרגזה על החשד שחשדה אלקנה שמרעשת עולם בשביל תענוג. ואינו ראוי להיות כן. על כן נדרה שתתנהו למשכן ולא תשתעשע עמו כלל. וכן רחל אמרה דעיקר הרעש שאינה מתפייסת באהבתו היתירה לה הוא בשביל דאם אין מתה אנכי וכדאיתא בבבא בתרא (קמז,א) דמי שאין לו בנים כתיב ב' מיתה ומי שיש לו בנים כתיב ב' שכיבה. משום דמי שאין לו בנים. אין מי להזכיר שמו ולהעיר זכרו מן הקבר. אבל מי שיש לו בנים הבנים מזכירים אותו, משום הכי כתיב ב' שכיבה דהרי הוא כמי ששוכב והבנים מעירים אותו. והוא מליצת חוטרא לידה. כמו השוכב וקשה עליו לקום אמנם כשאוחז מקל בידו להשען עומד עמו כך הבן הוא המסייע להזכיר שמו האבד מן העולם.

פרק ל, ב

ב וַיַּחַר-אַף יַעֲקֹב בְּרַחֵל וַיֹּאמֶר הֲתַחַת אֱלֹהִים אֲנֹכִי אֲשֶׁר-מָנַע מִמֶּךָּ פְּרִי-בְטֶן:

אשר מנע ממך. לא כשם שאתה חושב שבני לאה אינם חשובים אצלי כל כך ודומה אני כאלו לא זכיתי. אלא ממך הוא שמנע.

פרק ל, ג

ג וַתֹּאמֶר הִנֵּה אֲמַתִּי בְלָהָה בָּא אֵלַיהָ וַתֵּלֶד עַל-בְּרַכִּי וְאֶבְנָה גַם-אֲנֹכִי מִמֶּנָּה:

אמתי. לא כמו שאמרה שרה בוא נא אל שפחתי. דרחל שחררה אותה ולא נקראה אלא אמה כמו אמה העבריה. אבל מכל מקום כתיב להלן שפחה שהמה היו משמשות כמו מקדם וכשפחות וכדאיתא בבבא בתרא (קכז,ב) דמשמש כעבדא קאמר.

ותלד על ברכי. עיין מה שכתבתי לעיל גבי שרה.

פרק ל, ה

ה ותהר בְּלֶהָה וְתִלְדַּ לְיַעֲקֹב בֶּן:

ותלד ליעקב. כן כתיב בכל בני האמהות להורות שהיו בני יעקב ולא בני שפחה שאין הולכין אחר האב.

פרק ל, ו

ו ותאמר רחל דַּנְנִי אֱלֹהִים וְגַם שָׁמַע בְּקִלִּי וַיִּתֶּן-לִי בֶן עַל-כֵּן קָרָאָה שְׁמוֹ דָּן:

וגם שמע בקלי. לשום זה במקום שמדבר על הקב"ה שהוא שמע בקול. משמעו שראה צרת לבבה. ועל כן שומע בקול אף על גב שאינו מתוקן כל צורכו אבל הרי הוא בא מעקת הלב וכמו שביארנו בספר דברים א' מ"ה בפסוק ולא שמע ה' בקולכם. והראתה לדעת שמבינה שלא בצדק דברה ליעקב אבל מרוב צערה דברה ורחמנא לבא בעי וידע צערה. על כן קראה. ראתה ברוח הקודש שיהיה אותו הולד ביחוד ראוי לזה השם וכדאיתא ריש פסחים ההוא דאמר דוני דיני ש"מ מדן קאתי. ועיין מה שכתבתי בברכות יעקב ומשה לזה השבט.

פרק ל, ז

ז ותהר עוד וְתִלְדַּ בְּלֶהָה שְׁפַחַת רַחֵל בֶּן שְׁנֵי לְיַעֲקֹב:

שפחת רחל. כתיב כאן ביחוד ללמד שלא הייתה כמו הגר שהוקלה גברתה בעיניה אל עדיין היא כמו שפחתה.

פרק ל, ח

ח ותאמר רחל נִפְתְּלוּ אֱלֹהִים נִפְתְּלוּתִי עִם-אָחֹתִי גַם-יִכְלְתִּי וְתִקְרָא שְׁמוֹ נַפְתָּלִי: גם יכולתי. באשר לאה עמדה מלדת ובלאה הלא תוכל ללדת הרב ותתרבה בבנים.

פרק ל, ט

ט ותרא לאה פִּי עֲמֵדָה מְלֻדָּת וְתִקַּח אֶת-זֶלְפָּה שְׁפַחַתָּה וְתִתֶּן אֹתָהּ לְיַעֲקֹב לְאִשָּׁה: כי עמדה מלדת. הבינה כי היא חוטאת על זלפה שמקנאת בירך בלהה עשתה גם היא כן. והכי מפורש בדבריה בלידתה נתן אלהים שכרי אשר נתתי שפחתי לאישי.

פרק ל, יא

יא ותאמר לאה (בְּגֵד) [בְּאֵ גֵד] וְתִקְרָא אֶת-שְׁמוֹ גֵד:

בגד. היא נתפעלה בנשואין של זלפה שלא היה לטובתה כמו נשואי בלהה שהיה לטובת רחל. אלא לטובת זלפה ולשם מצוה משום הכי קראה עיין שם הנשואין. ובתיבת בגד כשהוא תיבה אחת הוא לשון נשואין שמכונה בתורה בלשון בגד. כדכתיב בבגדו בה והפירוש במסכת

קידושין שפירש טליתו עליה ועיין מה שכתבתי בספר דברים כ"ג א' וכשהוא שתי תיבות בא גד. היינו ברכת המזל שמברכין בעת הנשואין ועל זה ביחוד קראה שמו גד.

פרק ל, יג

יג וַתֹּאמֶר לְאָה בְּאֲשֶׁרֶי כִּי אֲשֶׁרוּנִי בְּנוֹת וַתִּקְרָא אֶת-שְׁמוֹ אֲשֶׁר:

באשרי. זה נולד ע"י שבחי ואושר שלי.

כי אשרוני בנות. בנות הדור אשרוה על זה שחששה להשיא את הבת זלפה. וכמו דכתיב על שאול בנות ישראל על שאול בכינה המלבישכם שני וגו' היינו שחשש לטובתן לבעליהן. כך אשרו הבנות את לאה על מעשה זה.

פרק ל, יד

יד וַיֵּלֶךְ רְאוּבֵן בְּיָמֵי קְצִיר-חֲטִים וַיִּמְצָא דוֹדָאִים בְּשָׂדֶה וַיָּבֵא אֹתָם אֶל-לְאָה אִמּוֹ וַתֹּאמֶר רָחֵל אֶל-לְאָה תִּנִּי-נָא לִי מִדּוֹדָאֵי בְּנֶךְ:

בימי קציר חטים. פירש רש"י להגיד שבחן וכו'. ואני בעניי לא ידעתי מנלן שדודאים המה הפקר. הלא יקרות הן מאיזה שבלי חטים. וגם מה זה רבותא שלא לקח איזה שבלי חטים המצויים הרבה. אלא נראה דהכי פירושו משום שהיה קציר חטים משום הכי לקח הדודאים ולא חשש לגזל. וגם הלא יצא על ידם דבר גדול מובן שלא היה בהם שמץ גזל ח"ו. אף על גב שבאמת יקרות הנה אלא משום שהיה בימי קציר חטים והכל מצויים בשדות ולא היו משומרות לבעל השדה והוי הפקר, כדאיתא בבבא מציעא (כא,ב) ועיין לעיל ט' ג' ושם הוא בדיני בני נח וכאן בא לרמז זה הדין אפילו בישראל שהרי נהגו בדין תורה כידוע.

אל לאה. אף על גב דדרך הבנים הקטנים להריץ מציאתן לאביהן כדאיתא בבבא מציעא דף י"ב מכל מקום היה בזה כחמת ראובן להשכיל דזה הפרט שייך לאמו יותר לתכשיט. ומכאן בא הלשון בגיטין דף פ"ט בקטן שהוא בר דעת שהגיע לפלגות ראובן. והוא לשון מקרא בשירת דבורה. היינו משום שראובן בעודנו ילד ידע לחלק בין מציאה למציאה. **מדודאי בנך.** מקצת מהם. כי אין דרך ארץ לבקש כל אשר לחברו אפילו הוא נצרך יותר ממנו.

פרק ל, טו

טו וַתֹּאמֶר לָהּ הַמַּעַט קָחְתְּךָ אֶת-אִישִׁי וְלָקַחְתְּ גַם אֶת-דּוֹדָאֵי בְּנֵי וַתֹּאמֶר רָחֵל לָכֵן יִשְׁכַּב עִמּוֹ הַלַּיְלָה תַּחַת דּוֹדָאֵי בְּנֶךְ:

ולקחת. אם נפרש הלמ"ד משורש לקח. והוי כמו המעט כי הבדיל וגו' ובקשתם וגו'. היה ראוי לכתוב ולקחת התיו בשו"א ויהיה עבר עם וי"ו המהפך. אלא הלמ"ד הוא משמוש בכל"ם וקחת הוא המקור כידוע והכי פירושו וכי תהיה סיבת קחתך את אישי בעוול לקבוע דירתו עמך גם לקחת דודאי בני להתקשט הלא עיקר הצורך הוא עוול. שאף על גב שיעקב שמר את עונתו

עם כולן אבל היה מתנהג כדאיתא ביבמות (מד,א) דהנושא ד' נשים מטי' עונה אחת בחודש לכל א'. והיה אז עונת רחל.

פרק ל, טז

טז וַיָּבֹא יַעֲקֹב מִן־הַשָּׂדֶה בְּעָרְבַּ וַתֵּצֵא לָאָה לִקְרֹאתוֹ וַתֹּאמֶר אֵלַי תָּבוֹא כִּי שָׂכַר שְׂכָרְתִּיךְ בְּדוֹדָאִי בְּנִי וַיִּשְׁכַּב עִמָּה בְּלִילָה הַזֹּאת:

ותצא לאה לקראתו. אף על גב שלא היה מדת צניעות מכל מקום נוח היה לה להקל בכבודה משתבייש את רחל בבוא יעקב לאהלה ואח"כ יצא.

כי שכר שכרתך. הלשון מלמדנו שיעקב התנהג בעונתו לא לתענוג ח"ו אלא כמשועבד לנשיו, ועתה הוא משועבד לרחל, ואמרה כי שכרה אותו מרחל על אותה עונה.

פרק ל, יז

יז וַיִּשְׁמַע אֱלֹהִים אֶל־לָאָה וַתַּהַר וַתֵּלֶד לְיַעֲקֹב בֶּן חַמִּישִׁי:

וישמע אלהים אל לאה. מבואר שגם לה לא לתענוג עשתה כל זה ההתפעלות. כי אם שהיה תפלה והכנה לבנים. והעריכה אז תפלה ושמע אלהים.

ותלד ליעקב. בשני בנים הללו כתיב ליעקב. ללמדנו שכמו שהיא קבלה שכרה ללדת בשביל שהשיאה שפחתה לאישה כך יעקב זכה להוליד מלאה הבנים בשכר שנשא את זלפה שהייתה משתוקקת אליו. ומשום הכי קראה שמו יששכר שני שכרות. היינו שכרה ושכר יעקב.

פרק ל, כ

כ וַתֹּאמֶר לָאָה זָבַדְנִי אֱלֹהִים אֲתִי זָבַד טוֹב הַפַּעַם יִזְבְּלֵנִי אִישִׁי כִּי־יִלְדֹתִי לוֹ שְׂשֻׁה בְּנִים וַתִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ זְבֻלוֹן:

יזבלני אישי. שעד כה היה ביום שלא בשעת עונה עיקר דירתו בבית רחל ומשום הכי נקראת ביחוד אשת יעקב. שהיא הייתה לו לעזר בהליכות עולמו בישוב הדעת ואמרה אשר מעתה תהיה דירתו באהל לאה.

כי ילדתי לו ששה בנים. דבמקום עשרה שכינתא שריא ורוב עדה גם כן מועיל הרבה. משום הכי יהיה נוח לפניו לשבת באהלה.

פרק ל, כא

כא וְאַחַר יִלְדָה בֵּת וַתִּקְרָא אֶת־שְׁמָהּ דִּינָה:

ואחר ילדה בת. ולא כתיב ותהר. היינו כפי המדרש שהרתה בן וילדה בת.

פרק ל, כב

כב וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת־רַחֵל וַיִּשְׁמַע אֶלְיָהּ אֱלֹהִים וַיִּפְתַּח אֶת־רַחֲמָהּ:

ויזכר אלהים את רחל. מעשיה הטובים כפירוש רש"י ועוד. וישמע אליה. הרבה תפלה עושה.

פרק ל, כג

כג וַתֵּהָר וַתֵּלֶד בֵּן וַתֹּאמֶר אֶסְפֵּף אֱלֹהִים אֶת-חַרְפְּתִי:

אספף אלהים את חרפתי. לפי הפשט כל בריאה שלא הגיע לתכליתו הרי חסר יביאנו וחרפה היא. וביחוד אשה חסרון הולדה הוא לחרפה דאם כן כל התשמיש עמה אינה לתכלית רק להנאה ממנה והיא חרפה.

בן אחר. ולא אמרה עוד בן. ראתה ברוח הקודש שיהיה טבע הבן השני ומנהגו משונה משבט יוסף שהרי היה נמשך אחרי שבט יהודה בכל דבר כמו שכתבתי לעיל **כי אם** ג' וכ"ה ברבה עיין שם. ועיין ירושלמי ברכות פ"ט ה"ג אמנו רחל מנביאות כו'.

פרק ל, כה

כה וַיְהִי כַּאֲשֶׁר יָלְדָה רָחֵל אֶת-יוֹסֵף וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל-לִבָּן שְׁלַחֲנִי וְאֶלְכָה אֶל-מְקוֹמִי וְלֵאדָרְצִי:

כאשר ילדה וגו'. לפי הפשט משום שעד כה היה ירא שלא יעקב לבן את רחל באשר לא זכה להוליד ממנה וירצה להשיאה לאחר.

אל מקומי ולארצי. אלו היה הכונה מקום דירתי סמוך לאבותי היה ראוי לומר לארצי ולמקומי. אלא ודאי לא היה בדעת יעקב לשוב עתה לבית אביו שהרי רבקה הזהירתו שלא ישוב עד שתשלח אחריו, ואם היה יכול לשוב לא"י לא היה מתרצה לשמור צאן לבן עוד שש שנים בשביל השכר אלא לא היה יכול לשוב, רק רצה לצאת מרשות לבן לעשות לעצמו. ופירוש אל מקומי – לערכי, שלא אהיה עובד לאחרים. והכי פירוש ברבה בפרשה זו על הפסוק וישב לבן למקומו לסורו כו' וכן הפירוש בספר שמואל א' (ב,כ) וברך עלי את אלקנה ואת אשתו וגו' והלכו למקומו. שהיה שאר בני אלקנה בערכו ולא כערך שמואל. ועיין לעיל י"ח ל"ג בפסוק ואברהם שב למקומו. ואמר יעקב מתחלה ילך למקומו בחרן או במקום אחר ואח"כ ישוב לארצו.

פרק ל, כז

כז וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵי לָבָן אִם-נָא מְצֵאתִי חַן בְּעֵינַיִךְ נְחַשְׁתִּי וַיְבָרְכֵנִי ה' בְּגִלְגָּל:

ויברכני ה' בגלגל. התרפים דברו כן אבל לא הבין יפה כמו שיבואר להלן ל"ב א'. ואמר בגלגל דמשמעו בזכותך נגלל ברכה בביתי אפילו מה שאינו נוגע ליעקב שהוא הצאן והכי איתא ברבה (עג,יב) שמאז בוא יעקב ללבן היו לו בנים. והיינו דלמדו חז"ל ברכות (מב,א) מזה הפסוק סמוך לת"ח ברכה. אפילו אינו נוגע לו אלא בזכותו. ועיין מה שכתבתי להלן ל"ט ה' בס"ד.

פרק ל, כח

כח ויאמר נקבה שכרד עלי ואתנה:

ויאמר. חזר ואמר נקבה. שהבין מפני יעקב שאינו משיב לו מאומה שאין הדברים מתקבלים אצלו במה שאמר ויברכני ה' בגללך דמשמעו רק בזכותו ואם כן אין מגיע לו **כי אם** טובת הנאה ואישור חיל. ויעקב יודע שלא כן הוא אלא שכר עבודה הוא מבקש על כן חזר ואמר אמירה בפני עצמה נקבה וגו'.

פרק ל, כט

כט ויאמר אליו אתה ידעת את אשר עבדתיך ואת אשר-היה מקנך אתי:

ויאמר אליו אתה וגו'. תחלה הסביר לו כי צדק במשפטו שמבקש שכר עבודה ממש שלא כת"ח וצדיק היושב בטל אלא עבדתיך.

ואת אשר היה מקנך אתי. בשמירה יתירה יותר עוד מעבד נאמן לאדונו היה אוהב ומרחם את הצאן כעניין הא דאיתא בש"ר (ב,ב) על הפסוק מאחר עלות הביאו לרעות וגו' שהיו הגדולים משגיחים על הצאן בחמלה רבה. וכך אמר יעקב שלבד אשר עבדתיך עוד היה מקנך אתי בשמירת הצאן עצמם מצד חסד ורחמים על בע"ח. וזה גרם כי גדלו יותר בטוב. ובזה הראה יעקב מדת החסד ורחמים למעלה מדרך אנושי להיות משליך נפשו מנגד כל כך בשביל טובת אדם ואמונה ובשביל צער בע"ח ובזו המדה היה מתייחס יעקב כמו שכתבתי כמה פעמים.

פרק ל, ל

ל פי מעט אשר-היה לך לפני ויפריץ לרב ויברך ה' אתך לרגלי ועתה מתי אעשה גם-אנכי לביתי:

ויברך ה' אתך לרגלי. לא בשביל זכותי לבד אלא בשביל עמלי והשגחתי היתירה סייע הקב"ה וברך גם הוא.

גם אנכי. כמו אתה חושש לביתך כמו כן הנני אני חושש גם כן לביתי.

פרק ל, לא

לא ויאמר מה אתן-לך ויאמר יעקב לא-תתן-לי מאומה אם-תעשה-לי הדבר הזה אשובה אךעה צאנך אשמר:

מה אתן לך. אחר כל הדברים והצעות מה אתן לך.

לא תתן לי מאומה. פירש חותני הגאון ז"ל שהשיב לו אם אהיה נצרך למתנת ידך לא תתן לי מאומה כי ימצא תואנות להפטר. לכן אם תעשה וגו' אשובה ארעה צאנך. להשגיח לטובתם שיגדלו בטוב.

אשמר. מן היזק לטובתך.

פרק ל, לב

לב אַעֲבֹר בְּכָל-צִאֲנָה הַיּוֹם הַסֵּר מִשָּׁם כָּל-שָׂה נָקֵד וְטָלוּא וְכָל-שָׂה-חֹם בְּכִשְׁבִּים וְטָלוּא וְנָקֵד בְּעֵזִים וְהָיָה שְׂכָרִי:

כל שה. נכלל שה כשבים ושה עזים.

נקד וטלוא. עיקר השה הוא נקד ויש בו טלאים רחבים.

וכל שה חום בכשבים. סתם כשבים הוא לבן וסתם עזים שחורות כמבואר במסכת שבת **פרק** המוציא יין וחום הוא אדום או שחור ואינו מצוי כל כך בכשבים.

וטלוא ונקוד בעזים. שיהא עיקרו טלוא ויהיה בו גם כן באיזה מקומות נקודים של לבן.

והיה שכרי. מה שיהיה כהיום בצאן לבן כאלה המה שכרי על להבא. או על עבידתא שפירתא של עבר. אף על גב שא"י לתבוע עבור זה כמבואר בחו"מ סי' של"ב מכל מקום יכול לבקש עבור זה ואינו רוצה להיות נשכר כי אם בזה האופן.

פרק ל, לג

לג וְעִנְתָּהּ-בִּי צְדָקְתִּי בְּיוֹם מָחָר כִּי-תָבוֹא עַל-שְׂכָרִי לְפָנַי כֹּל אֲשֶׁר-אֵינְנוּ נָקֵד וְטָלוּא בְּעֵזִים וְחֹם בְּכִשְׁבִּים גָּנוּב הוּא אֲתִי:

וענתה בי צדקתי ביום מחר. פירוש כי ילך יעקב היום ויסר את הנמצא באלה לעצמו. ולמחר ילך לבן לצאן יעקב שהבדיל לעצמו אם יהא נמצא שלא כאלה הרי הוא גנוב.

כל אשר איננו נקוד וטלוא. כאן הפירוש או נקוד או טלוא שהרי בא משני אופנים אלו הרי הם שלו ורק מתחלה היה מוכרח לבאר שלא יהא במשמע דוקא נקוד וטלוא יחדו. וגם שיהא עיקרו נקוד ובו יש גם טלאים רחבים משום הכי הוצרך לבאר דכמו כן להפך אבל אחר שביאר דבריו מבואר יפה דכאן משמעו אז עיקרו נקוד או טלוא.

בעזים. והוא הדין בכשבים. וקאי האי בכשבים שכתוב אחר חום על זה גם כן.

פרק ל, לה

לה וַיִּסֵּר בְּיוֹם הַהוּא אֶת-הַתֵּיּשִׁים הָעֵקֶדִים וְהַטְּלָאִים וְאֵת כָּל-הָעֵזִים הַנִּקְדוֹת וְהַטְּלָאֵת כֹּל אֲשֶׁר-לָבָן בּוֹ וְכָל-חֹם בְּכִשְׁבִּים וַיִּתֵּן בְּיַד-בְּנָיו:

ויסר ביום ההוא. הערים לבן. ובין כה וכה הסיר את השייך ליעקב. ועד הוסיף להסיר העקודים.

כל אשר לבן בו. שאף על גב שלא היה יעקב נוטלם בלא זה. מכל מקום חשש לבן שלא יגרום מעט הלבנונית שילידו על ידי זה נקודים וטלואים על כן הסיר גם את אלה.

וכל חום בכשבים. גם כאן קאי האי בכשבים גם על נקודים וטלואים.

פרק ל, לו

לו וַיִּשֶׂם דָּרָךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים בֵּינוֹ וּבֵין יַעֲקֹב וַיַּעֲקֹב רָעָה אֶת-צֹאן לָבָן הַנוֹתֵרֶת:

הנותרות. לפי דברינו בספר שמות (י,טו) ובספר במדבר (ט,יב) דנותר משמעו בלי כונה. ונשאר משמעו בכונה. אם כן היה ראוי לכתוב כאן הנשארות אלא בא לדרשה כדאיתא בבראשית רבה שהיו גרועים.

פרק ל, לז

לז וַיִּקַּח-לוֹ יַעֲקֹב מִקֵּל לְבָנָהּ לַח וְלוֹז וְעֶרְמוֹן וַיִּפְצֹל בָּהֶן פְּצָלוֹת לְבָנוֹת מִחֹשֶׁף הַלְבָן אֲשֶׁר עַל-הַמִּקְלוֹת

ויקח לו ליעקב. תחת שהיו יכולים להוליד כאלה ע"י הצאן שהסיר לבן במרמה.

פצלות לבנות. היינו כמו נקודים.

מחשוף הלבן. היינו כמו טלואים.

פרק ל, מ

מ וְהַכְּשָׁבִים הִפְרִיד יַעֲקֹב וַיִּתֵּן פָּנֵי הַצֹּאן אֶל-עֵקֶד וְכָל-חוּם בְּצֹאן לְבָן וַיִּשֶׂת לוֹ עֲדָרִים לְבָדוֹ וְלֹא שָׂתָם עַל-צֹאן לְבָן:

והכשבים הפריד יעקב. שהמקלות אשר פצל ועשה מחשוף הלבן. היה פעולה לעזים השחורות שיתפעלו מן הטלואים הלבנות של המקלות ויולידו כאלה אבל להכשבים הלבנות לא היה זה פעולה שיולידו נקודים וטלואים, על כן הפרידן ממקום מעמדם בשעת הזווג. **ויתן פני הצאן.** היינו הכשבים.

אל עקד וכל חום בצאן לבן. היינו העזים אשר אותם לא הסיר לבן רק התיישים העקודות, והיו העזים הללו לתועלת הכשבים שיולידו שחורות מעט.

וראוי לדעת שאף על גב שעשה יעקב פעולה נמרצה מכל מקום בלי השגחה פרטית לא היה מקום שיוליד כל כך כפי התנאי. אלא העיקר היה השגחה בצירוף איזה פעולה, כדרך נס נסתר. וכמו לענין קללה בעת רע רחמנא ליצלן איתא באיכה רבתי שהמכה במקל בין י"ז בתמוז לט' באב מכה מלאך המשחית במקל של ברזל וממית. כך הוא לברכה, פעולת האדם מעט גורם מעשה רבה מלמעלה. [ומעשה אבות סימן לבנים בגלותן בקרב עמים ריבם. שתהא הצלחתם תלויה בחריצות ויתרון דעת ובהכשר וסייעתא שמיא גומר עליהם, כמו שעשה יעקב אבינו].

פרק ל, מג

מג וַיִּפְרָץ הָאִישׁ מְאֹד מְאֹד וַיְהִי-לוֹ צֹאן רְבוֹת וּשְׁפָחוֹת וְעֶבְדִים וְגַמְלִים וְחֹמְרִים:

צאן רבות. רב מיבעי ועיין פירש רש"י. ונראה דמשמעו גדולות מאד וכדאיתא בירושלמי פאה (פ"ז,ה"ג) וברבה פרשת תולדות על התמידים. שהיו כבשים בני שנה מורכבים על הגמלים ורגליהם נגררים בארץ ועיין להלן ל"א י"ח שביארנו דמשום הכי היו חריפא זבינייהו הרבה. והשיג בהם שפחות ועבדים וגו' שלא בטורח ועסק.

פרק לא

פרק לא, א

א וַיִּשְׁמַע אֶת-דְּבָרֵי בְנֵי-לֶבֶן לְאֹמֶר לְקַח יַעֲקֹב אֶת כָּל-אֲשֶׁר לְאֲבִינוּ וּמֵאֲשֶׁר לְאֲבִינוּ עֲשֵׂה אֵת כָּל-הַכְּבֹד הַזֶּה:

לְקַח יַעֲקֹב אֵת כָּל אֲשֶׁר לְאֲבִינוּ וּמֵאֲשֶׁר לְאֲבִינוּ. שְׁתֵּי טַעֲנוֹת.

א' שכל הצאן שילדו נקודים וטלואים על פי תחבולה זו גנבה היא. ובאשר בלי תחבולה זו לא הולידו כאלה, אם כן אשר לאבינו המה.

ב' אפילו יהא גוף הצאן של יעקב מכל מקום **כל הכבוד הזה** שהשיג במסחור הצאן עבדים ושפחות גמלים וחמורים הוא עולה בפני עצמה שמבלה זמנו בעסקיו ואינו שומר את צאן לבן באמונה. ובאמת לא כן היה כמבואר להלן י"ח.

פרק לא, ב

ב וַיֵּרָא יַעֲקֹב אֶת-פְּנֵי לֶבֶן וְהִנֵּה אֵינָנו עִמּוֹ כְּתַמּוֹל שְׁלֹשׁוֹם:

וירא יעקב וגו'. היה בדעתו להגיד ללבן שרוצה להפטר מעבודתו. שהרי לא היה משועבד לשבת עמו ולעבדו תמיד. אבל כאשר ראה פני לבן רע עמו חשש שעל פי לשה"ר זו יעולל לבן עליו עלילות לגזול בנותיו וכל אשר לו. ולברוח לבית אביו לא היה לו עדיין רשות על פי אזהרות אמו כמו שכתבתי לעיל (כז,מה. ול,כה). על כן בהצר לו והנה.

פרק לא, ג

ג וַיֹּאמֶר ה' אֶל-יַעֲקֹב שׁוּב אֶל-אֶרֶץ אֲבוֹתֶיךָ וּלְמוֹלַדְתְּךָ וְאֶהְיֶה עִמָּךְ:

ויאמר וגו'. הורשה מהקב"ה וגם נצטוה לשוב וגם הבטיחו ואהיה עמך.

שוב אל ארץ אבותיך. לא הזהירו לשוב אל בית אביו כי אם אל ארץ אבותיו.

ולמולדתך. היינו הנהגתו לעבוד את ה' בתורה ועבודה ומשום הכי בבואו לשכם עמד שתי שנים ומחצה שלא הוזהר על יותר.

ואהיה עמך. כפירוש רש"י בשם מ"ר דהיינו אחר שישוב והוא מעשו נגד חשש רבקה אמו. והיינו שאמר יעקב בתפלתו ה' האמר אלי שוב לארצך וגו' אבל מלבן לא הבטיחו.

פרק לא, ד

ד וַיִּשְׁלַח יַעֲקֹב וַיִּקְרָא לְרַחֵל וּלְלֵאָה הַשָּׂדֶה אֶל-צֹאֲנוֹ:

אל צאנו. בשעה שהיה אצל צאנו ולא בשעה שהיה אצל צאן לבן כדי שלא ירגישו רועי לבן.

פרק לא, ה

ה וַיֹּאמֶר לָהֶן רֵאָה אֲנֹכִי אֶת-פְּנֵי אַבְיִכֶן כִּי-אֵינְנוּ אֵלַי כְּתַמְלֵל שְׁלֹשָׁם וְאֱלֹהֵי אָבִי הֲיֵה עִמָּדִי:
 כי איננו אלי כתמול שלשום. היינו על הצלחתי ועשרי ויחשוב כמו שבא אלי בעוולה, ובאמת
 ואלהי אבי היה עמדי. הרי זו הוכחה שאינו בעוולה ודקדק לומר אלהי אבי ואל אבותי כי
 השגחה פרטית על הפרנסה וברכה במשלח ידים היא מיוחדת ליצחק כמו שכתבתי לעיל.

פרק לא, ו

ו וְאַתְּנָה יִדְעָתָן כִּי בְּכָל-פְּחֵי עֲבֹדָתִי אֶת-אַבְיִכֶן:

ואתנה ידעתן. בלי שום הוכחה וחקירה הרי אתנה בעצמכם ידעתם.

כי בכל כחי עבדתי את אביכן. ולא הקלתי אפילו בשמירה. ואם כן היאך אעשה עוולה
 בפועל.

פרק לא, ז

ז וְאַבְיִכֶן הִתֵּל בִּי וְהִחְלִף אֶת-מִשְׁכַּבְּתִי עֶשְׂרֵת מָנִים וְלֹא-נִתְּנוּ אֱלֹהִים לְהִרְעֵ עִמָּדִי:

ואביכן התל בי והחלף את-משכבתי עשרת מנים ולא-נתנו אלהים להרע עמדי:
 ואביכן התל בי. מה שנראה שעשיתי עוולה ומרמה במקלות הלא אביכן התל בי שהבטיח
 שישאר ביד הנקודים וטלואים והוא הסיר באותו יום. עוד הוכחה שלא בא עשרי בעול של
 המקלות, שהרי והחלף את משכבתי עשרת מונים. בכל שעה החליף לתנאי אחר. ומכל
 מקום ולא נתנו וגו'. ופירש יותר.

פרק לא, ח

ח אִם-כֹּה יֹאמֶר נְקָדִים יְהִי שְׁכָרְךָ וְיִלְדוּ כָּל-הַצֹּאן נְקָדִים וְאִם-כֹּה יֹאמֶר עֲקָדִים יְהִי שְׁכָרְךָ
 וְיִלְדוּ כָּל-הַצֹּאן עֲקָדִים:

אם כה יאמר וגו'. כבר דקדקו חז"ל ברבה. מה שלא אמר יעקב אם כה אמר. אלא יאמר.
 ללמד דאפילו החליף התנאי בשעת עבור ורק הקב"ה ידע שיאמר אח"כ כן וילדו וגו' הרי דלא
 המקלות גרמו הקמת התנאי, שלא ידעתי בשעת הזווג האיך יאמר אחרי כן. אלא על כורחך:

פרק לא, ט

ט וַיֵּצֵל אֱלֹהִים אֶת-מִקְנֵה אַבְיִכֶם וַיִּתֶּן-לִי:

ויצל אלהים וגו'. אך השגחתו פעלה כל זאת.

פרק לא, י

י וַיְהִי בַּעַת יַחַם הַצֹּאן וְאִשָּׁא עֵינַי וְאָרָא בְּחִלּוֹם וְהִנֵּה הָעֵתֵדִים הָעֲלִים עַל-הַצֹּאן עֲקָדִים
 נְקָדִים וּבְרָדִים:

ויהי בעת וגו'. עוד הוכחה שלא המקלות לבד גרמו לזה, שהרי ראיתי בחלום שהיה מעשה המלאך בזה, וגם אמר כי רואה העול שלבן עושה בהפיכת התנאים ובהסרת הצאן מהחל. והסביר כל זה להן שלא יחשבו גם המה שכל העושר הלז הוא לאביהן כדבר בני לבן. ואם כן כל זמן שהמה בית אביהן יש תקוה שישוב אליו. ומידו יגיע להן ויהי נכסי מלוג מה שאין כן עתה כשילכו עם העושר אין להן מאומה בזה רק של יעקב המה, על כן הסביר להן שודאי כן הוא שהכל שלו.

פרק לא, יג

יג אַנְכִי הָאֵל בֵּית-אֵל אֲשֶׁר מְשַׁחֵת שָׁם מִצֵּבָה אֲשֶׁר נִדְרָתָ לִי שָׁם נִדְרָ עֲתָה קוּם צֵא מִן-הָאָרֶץ הַזֹּאת וְשׁוּב אֶל-אָרֶץ מוֹלְדְּתְךָ:

אנכי וגו'. בא מטענה אחרת כמה נחוץ הוא למהר יציאתו שהרי האל בית אל אשר הצילו בברחו מפני אחיו אמר לו לצאת והזכירו זה השם המורה על הצלה זו כמבואר להלן (לה, א) עלה בית אל וגו' לאל הנראה אליך בברחך מפני עשו אחיך. ואם כן כשלא יחוש ח"ו יכול להיות מורדף בלי חשך מעשו. עוד טעם על הנחיצות שאמר לי **אשר משחת וגו' אשר נדרת וגו'.** והזכירני הנדר להורות אשר הנני נחשב כמאחר נדרי אשר הוא סכנה גם להם, שידוע היה מאמר חז"ל בשבת (לב,ב) בעון נדרים מתה אשתו של אדם.

פרק לא, יד

יד וַתַּעַן רַחֵל וַלֵאמֹר וַתֹּאמְרָנָה לוֹ הַעוֹד לָנוּ חֶלֶק וְנִחְלָה בְּבֵית אַבְיָנוּ:

ותען רחל ולאה. הקדימה רחל ללאה כבר ידוע מה שאמרו במ"ר. וי"ל עוד שהיא נרגשה ביותר מהזכרת הנדר באשרי היא עיקר אשתו ובאמת מתה תחלה ואולי מפני איחור הנדר שנתבקרה פנקסו של יעקב על זה כדאיתא בבראשית רבה (פא,א). **העוד לנו וגו'.** למה לך הצעת דברים **כל כך** בדבר העושר. וכי ישי תקוה לנו שאם ישוב העושר לאבינו יתנם לנו בנכסי מלוג והלא אנו רואים כמה התנהג עמנו בדרך זר.

פרק לא, טו

טו הֲלוֹא נִכְרִיּוֹת נָחַשְׁבָנוּ לוֹ כִּי מְכָרְנוּ וַיֹּאכֵל גַּם-אֶכּוֹל אֶת-כֶּסֶפְנוּ:

כי מכרנו. ולא נהג עמנו כדרך הנשואין שכל אב נותן איזה נדוניה לבתו והוא מכרנו כשפחות ולקח כסף הקנין לעצמו. היינו עבודת יעקב בי"ד שנים היא כסף השמירה. היה ללבן לשלם עבור השמירה לבנותיו והוא אכל בעצמו.

פרק לא, טז

טז כִּי כָל-הָעוֹשֶׁר אֲשֶׁר הֲצִיל אֱלֹהִים מֵאֲבִינוּ לָנוּ הוּא וּלְבָנֵינוּ וְעֲתָה כָּל אֲשֶׁר אָמַר אֱלֹהִים אֵלַיךְ עֲשֵׂה:

כי כל העשר וגו'. עוד טעם שאין לנו לחוש. שאנו חושבים דכל העושר אשר הציל אלהים מאבינו **לנו הוא.** בשביל שמגיע לנו כדרך הבנות. ומה יהיה אחרינו הלא **ולבנינו** אם כן מה נפקא מינה כאשר הנם בידוך. וזה לא חששו שישא יעקב נשים אחרות ויוליד בנים כמו שחשש לבן והשביע על זה. שידעו באותו צדיק שלא ישא אשה מבנות כנען.
ועתה כל אשר אמר אליך אלהים. לענין הצעה השניה אין לך לשום נגד עיניך פחד עשו ופחד הנדר אלא כל אשר אמר אלהים עשה. כי דבר אלהים אין להשיב.

פרק לא, יז

יז ויקם יעקב וישא את-בניו ואת-נשיו על-הגמלים:

וישא את בניו ואת נשיו. לפי הפשט הקדים הבנים להושיב על הגמלים משום בעתותא דגמלים לנשים כמו שכתבתי לעיל (כד, נח). והבנים כבר היו רגילים בהם.

פרק לא, יח

יח וינהג את-פל-מקנהו ואת-פל-רכשו אשר רכש מקנה קנינו אשר רכש בפרדן ארם לבוא אל-יצחק אביו ארצה כנען:

מקנה קנינו. שיעקב לא היה עוסק במכירת הצאן וקניית הרכוש שארי חפצים. אלא קנינו בעצמו עבדי סרסרותא. שהיו זבינא חריפא כמו שכתבתי לעיל ל" מ"ג ולא כמו שחשבו בני לבן בזה.

אל יצחק אביו. נכסף לבית אביו.

ארצה כנען. גם נכספה נפשו לארץ הקדושה והודיע הכתוב כי אף על גב שלא הוזהר אלא לשוב אל ארץ אבותיו מכל מקום גם בלי אזהרה נכסף לבית אביו. וכן בלי אזהרה נכסף לארץ כנען שהיא ארץ הקדושה. אלא שלא היה יכול לשוב עדיין.

פרק לא, יט

יט ולבן הלך לגזז אעת-צאנו ותגנב רחל את-התרפים אשר לאביה:

לגזז את צאנו. והוא כת שמחה ומשתה לכל המשפחה כידוע בשמואל א' י"ג ובכמה מקומות. על כן הלכו כל אנשי בית לבן משום הכי **ותגנב רחל וגו'.** היה שעת הכושר לכך לעשות בביתו כך. והיא עשתה כדי שלא ינחש לבן בהודעו ולא ידע מאומה מאופן הבריחה.

פרק לא, כ

כ ויגנב יעקב את-לב לבן הארמי על-בלי הגיד לו כי ברח הוא:

על בלי הגיד לו. שלא הגיד לב לבן לו כי יברח יעקב ומשום הכי לא נשמר ממנו.

פרק לא, כא

כא וַיִּבְרַח הוּא וְכָל-אֲשֶׁר-לוֹ וַיִּקְם וַיַּעֲבֹר אֶת-הַנָּהָר וַיֵּשֶׁם אֶת-פָּנָיו הַר הַגִּלְעָד:
ויברח הוא וגו'. שהרי לא הובטח על זה כמו שכתבתי על כן הוכרח לעשות תחבולה זו ואף על גב שגם זה לא היה דבר נקל להשהות בדרך הרבה ולא יהא נודע ללבן, מכל מקום היה בוטח בה' שלא יודע לו על פי השגחת ה'. אבל אל כמחשבות אדם בהשגחה המה מחשבותיו ית', אלא נודע לו, וגם רדף וגם השיגו, ומכל מקום הצילו ה'.

(הרחב דבר: וכך המה דרכי ישראל בכל עת אשר המה בוטחים בהשגחתו ית' שיהיה אתם בדרך שהמה הולכים. והקב"ה מיפר עצתם כדי לצערם ולצרף אותם או משום טעם אחר, ומכל מקום מצילם יגונן עליהם בדרך אחר בדרך שלא חשבו ולא עלה על דעתם. והא שבחר יעקב לבטוח בה' יותר בזה האופן, היינו שבזה האופן לא היה נגד בחירה רעה, וכמו שכתבתי להלן ל"ז י"ג).

אמנם טוב היה יותר אלו לא הסתיר עצמו מלבן ולא הגיע לגנבת התרפים אשר זה גרם רעה רבה ליעקב.

פרק לא, כב

כב וַיֵּגֵד לְלֶבֶן בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי כִּי בָרַח יַעֲקֹב:
ויגד. ע"י רועי צאן לבן שהיו תחת יעקב.

פרק לא, כג

כג וַיִּקַּח אֶת-אֶחָיו עִמּוֹ וַיְרַדְף אַחֲרָיו דֶּרֶךְ שִׁבְעַת יָמִים וַיִּדְבֹּק אֹתוֹ בְּהַר הַגִּלְעָד:
בהר הגלעד. דמתחלה כאשר שם יעקב פניו הר הגלעד היה נטיה מן הדרך, לפי שראה לצורך הילדים והצאן שאי אפשר לדפוק אותם בבריחה יותר. על כן נטה מן הדרך ועמד לפוש בהר הגלעד אשר הוא יפה למרעה, ומשום הכי דבק לבן אותו שם.

פרק לא, כד

כד וַיָּבֵא אֱלֹהִים אֶל-לֶבֶן הָאֲרָמִי בְחֶלֶם הַלַּיְלָה וַיֹּאמֶר לוֹ הַשְּׁמֵר לְךָ פֶּן-תִּדְבָר עִם-יַעֲקֹב מִטּוֹב עַד-רָע:

השמר לך פן תדבר וגו'. לא הזהירו שלא ידבר כלל. דאם כן היה לו לומר השמר לך מדבר וגו' ואז ודאי היה לבן מפחד ולא היה מדבר כלל. אלא הכי פירושו. **השמר לך.** הזהר בדבר. כן תדבר וגו'. כשלא תהי נזהר יוכל להיות שתסיים ברע והי ריב ומצה. וכן עשה לבן שהשתדל לסיים ברכות ודברי שלום.

פרק לא, כה

כה וַיִּשָּׁג לִבּוֹ אֶת-יַעֲקֹב וַיַּעֲקֹב תַּקַּע אֶת-אַהֲלוֹ בְּהָר וְלִבּוֹ תַּקַּע אֶת-אַחֲיוֹ בְּהָר הַגִּלְעָד:
 וישג לבן את יעקב. מתחלה כתיב וידבק אותו אבל לא התראה עמו עדנה אלא משום שהיה נקרא כל המישור הר הגלעד כמבואר בסמוך וכין שבא לשם אמר הכתוב כי הדביק אותו. אבל בבוקר השיגו ממש.

תַּקַּע אֶת אַהֲלוֹ. כמו שכתבתי שעמד לפוש שם ומשום הכי תקע אהלו.
בַּהַר. ממש אבל לבן היה כגבור לרוץ אורח ולא היה לו אהלים אלא תקא את אחיו. מלשון התוקע עצמו לדבר הלכה. פירוש קובע דעתו. כך קבע מקומו באותו יום.
בַּהַר הַגִּלְעָד. למטע בכל המישור שנקרא הר הגלעד.

פרק לא, כו

כּו וַיֹּאמֶר לִבּוֹ לַיַּעֲקֹב מָה עֲשִׂיתָ וַתִּגְנֹב אֶת-לִבִּי וַתִּנְהַג אֶת-בְּנֹתַי בְּשִׁבּוֹת חָרֵב:
 ויאמר לבן ליעקב מה עשית ותגנב את-לבי ותנהג את-בנותי בשיבויות חרב: אבל מתחלה האשימו על הבנות שהראה בזה שאינו מוקירן כלל הנהיג אותן כבשבויות חרב להפרד מאביהן בלי ברכה ועל זה האשימו שגנב את לבבו עד כה להראות כי הוא אוהבן ומכבדן. ובאמת אינו כן.

פרק לא, כז

כז לָמָּה נִחַבְתָּ לְבָרַח וַתִּגְנֹב אֹתִי וְלֹא-הִגַּדְתָּ לִּי וְאַשְׁלַחְךָ בְּשִׁמְחָה וּבְשָׂרִים בְּתַף וּבְכַנּוּר:
 למה נחבאת לברוח ותגנב אותי ולא-הגדת לי ואשלחך בשמחה ובשרים בתף ובכנוור: האשימו עוד שגנב כליו. והציע מקום החשד. שהרי נחבאת לברוח שהבורח פתאום ובמהירות לא די שאינו נוטל מה שאינו שלו אלא אפילו כליו עוזב אחריו. מה שאין כן המכין עצמו לכך כמה ימים קודם. מחביא כליו לאט לאט. ובשעת הבריחה נוטלן. ובאשר ראה כלי יעקב בשלימות הבין שהיה הדבר כמוס הרבה ימים מקודם, ואם כן מסתמא ותגנב אותי. שגנבת גם כלי ביתי. ולא הגדת לי ואשלחך וגו'. שלא תאמר שהכונה לכך היה משום כלי עצמו הרי אם היית מגיד לי ואשלחך. בשמחה. והיית נוטל כלך במתינות ועל כן הייתה ההכנה משום גניבה.

פרק לא, כח

כח וְלֹא נִטְשָׁתַנִּי לְנִשְׁק לִבִּי וְלִבְנֹתַי עִתָּה הַסְּפַלְתָּ עִשׂוֹ:
 ולא נטשתני לנשק לבי ולבנותי עתה הספלת עשו: מלשון תשמטנה ונעשתה ונמשך על ואשלחך וגו'. ולא היית מנטשני לנשק לבני ולבנותי. לעשות לי זה הנחת עכ"פ. מה שאין כן עתה כשנחבאת לברוח. **הסכלת עשו.** איך לא הבינות שארדוף ואשיג.

פרק לא, כט

כט יֵשׁ-לְאֵל יָדַי לַעֲשׂוֹת עִמָּכֶם רָע וְאֱלֹהֵי אַבְיֹכֶם אָמַר אֵלַי לְאֹמֶר הַשְּׁמֶר לָךְ מִדְּבַר עַם-יַעֲקֹב מְטוֹב עַד-רָע:

יש לאל ידי וגו'. אלא שאינו חפץ. והוכיח שבידו לעשות רע ואינו ירא מקדושת יעקב שהרי ואלהי אביכם וגו'. שיקר לבן ואמר ליעקב שהקב"ה הזהירו מדבר כלל. ומכל מקום אינו חושש ומדבר. וכך יש בידו לעשות רע. ואמר כאן בלשון רבים עמכם. **אביכם.** היינו ליעקב ואחיו עבדי ה' שהיו עמו ואברהם ויצחק ובידו לעקר את הכל. אך מטובו אין שואל אלא דבר אחד הוא התרפים אכן אברהם ויצחק ובידו לעקר את הכל. אך מטובו אין שואל אלא דבר אחד הוא התרפים אכן באמת היה לבן ירא בלבו מפני אזהרת אלהים על כן לא מצא ידיו לעשות רע.

פרק לא, ל

ל וַעֲתָה הֲלֹךְ הַלְכָתָּ כִּי-נִכְסְפָה לְבֵית אָבִיךָ לְמָה גִּנְבָתָּ אֶת-אֱלֹהֶי:

הלך הלכת כי נכסף נכספתה לבית אביך. הודה לו שזה אינו חושדו שיעקר הבריחה יהיה כדי לגנוב כליו שהרי לא היה סך רב שיהא כדאי לפניו יציאה ממקום מאושר כל כך. אלא הבריחה הייתה כי נכספת לבית אביך ודרך אגב חושדו גנב גם כן אבל למה גנבת את אלהי. בלי שום תועלת בבית אביך. נמצא שהאשימו על שהוא מכיר כי שונא את בנותיו. ועל גניבה. וביחוד גניבת התרפים שהוא רק להכעיס ולצער.

פרק לא, לא

לא וַיַּעַן יַעֲקֹב וַיֹּאמֶר לְלִבָּן כִּי יֵרְאֵתִי כִּי אֶמְרָתִי פֶן-תִּגְזַל אֶת-בְּנוֹתַי מֵעַמִּי:

כי יראתי. היא תשובה ניצחת גם על הנשים גם על החשד של גניבה. אחר שירא שיגזול בנותיו מעמו שאוהבן כנפשו. היה מוכרח להעלים. אף על גב שהכין עצמו לבריחה מכמה ימים קודם. ולא השיב יעקב האמת כי הבנות בעצמן זרזוהו לכך שלא רצה לגרום תרעומת עליהן.

פרק לא, לב

לב עַם אֲשֶׁר תִּמְצָא אֶת-אֱלֹהֶיךָ לֹא יַחֲזִיק נֶגֶד אַחֲיֵינוּ הַכָּר-לְךָ מָה עִמְדֵי וְקַח-לְךָ וְלֹא-יֵדַע יַעֲקֹב כִּי רָחֵל גִּנְבָתָם:

עם אשר וגו' הכר לך מה עמדי וקח לך. היינו משאר כלי הבית לא היה יעקב בטוח כל כך ואולי איזה עבד או שפחה לקח איזה כלי בלי ידיעתו. ואם תכיר קח לך. אבל על אלהיו הקפיד גם הוא דאם אחד מבני ביתו לקח הרי בדעתו לעבוד עבודה זרה בבית יעקב משום הכי לא יחיה.

ולא ידע יעקב וגו'. לא עלה על לבו שהיא גנבתם לאיזה תכלית אחר ולא בשביל עבודה זרה ח"ו.

פרק לא, לג

לג וַיָּבֵא לְבֹן בְּאֵהֶל-יַעֲקֹב וּבְאֵהֶל לְאֵה וּבְאֵהֶל שְׁתֵּי הָאֵמֶהֶת וְלֹא מִצָּא וַיֵּצֵא מֵאֵהֶל לְאֵה וַיָּבֵא בְּאֵהֶל רַחֵל:

ויצא מאהל לאה ויבא באהל רחל. דאף על גב דכתיב תחלה באהל לאה ואח"כ באהל שתי האמהות מכל מקום המעשה היה להפך שתולין דבר מקולקל בקטן תחלה. משום הכי תחלה חשד ליעקב יותר. ואח"כ להשפחות ואח"כ הלך לאהל לאה ובאחרונה הלך לאהל רחל. ובין כה וכה הייתה יכולה רחל להשים את התרפים בכר הגמל. ומשום הכי סיפר הכתוב כל זה. השגחה פרטית שהייתה בזה. שאלו נמצא התרפים מלבד שנתביישה כי יודע מה שהיה עושה.

פרק לא, לד

לד וַרְחֵל לְקַחָה אֶת-הַתְּרָפִים וַתִּשְׂמֶם בְּכַר הַגָּמֶל וַתִּשָּׁב עֲלֵיהֶם וַיִּמָּשֵׁשׁ לְבֹן אֶת-כָּל-הָאֵהֶל וְלֹא מִצָּא:

וימשש לבן וגו'. הכל בשביל התרפים. כמו שמפרש הפסוק ויחפש ולא מצא את התרפים.

פרק לא, לה

לה וַתֹּאמֶר אֶל-אֲבִיהָ אֶל-יַחַר בְּעֵינַי אֲדַנִּי כִּי לֹא אוֹכַל לְקוֹם מִפְּנֵי כִּי-דָרְדַר נָשִׁים לִי וַיִּחַפֵּשׂ וְלֹא מִצָּא אֶת-הַתְּרָפִים:

אל יחר בעיני אדוני. אין משמעות יחר כעס אלא במקום דכתיב אף אצלו. ויחר אף יעקב וכן הרבה. מה שאין כן ויחר לדוד על אשר פרץ ה'. ויונה הנביא אמר היטב חרה לי. ולא כעסו על הקב"ה. אלא משמעון חרון הוא. כמו שכתבתי לעיל ד' ו'. שהוא ל' קדחת ורתיחה. ובאשר השם עין ומביט על הדבר הרבה מרתיח את עינו. ולבן הביט הרבה על ישיבת רחל באשר היה קשה לו הדבר וחששה שלא יחפש מושבה. על כן אמרה אל יחר בעיני אדוני. כלומר אל יביט כמתפללא הרבה על זה כי לא אוכל וגו'. ולא הביט יותר.

פרק לא, לו

לו וַיַּחַר לְיַעֲקֹב וַיִּרְבַּ בְּלֶבֶן וַיַּעַן יַעֲקֹב וַיֹּאמֶר לְלֶבֶן מֵה-פֶּשְׁעֵי מֵה חֲטָאתֵי כִּי דָלַקְתָּ אַחֲרָי:

ויחר ליעקב. גם כאן אינו מלשון כעס. וגה קשה הלשון וירב בלבן. וירב את לבן מיבעי כמו ריבך ריב את רעך. או עם לבן. וכן אינו מובן לשון ויען יעקב. כי בכל מקום דכתיב עניה מורה שהקדימו איש בדברים כמו שכתבתי בספר שמות ט"ו כ"א ובכמה מקומות. אלא יעקב היה סובל ושותק אלא מצטער בפני עצמה על החשד שחשדהו לגב. ולא היה מדבר עמו מאומה מרוב צער וחרון. אבל לבן רצה לכרות עמו ברית שלום וזה אי אפשר בלי תוכחה כמבואר במ"ר פרשת וירא כל שלום שאין עמו תוכחה כו' על כן התקוטט לבן עמו ומשכו ליעקב לריב עמו ולדבר את כל לבו משום הכי כתיב וירב בלבן ע"י פעולת לבן רב עמו.

יען יעקב. על דברי לבן.

מה פשעי. בזדון.

מה חטאתי. אפילו בשגגה שגם זה היה עול ואם לא נשמר הצאן יפה שהרי היה שומר שכר. ואם כן היה מקום לחשוד שאיני חושש על ממון אחרים וממילא נחשד אני גם על גניבה אבל מה זה חטאתי.

פרק לא, לז

לז כִּי-מִשְׁשֶׁתָּ אֶת-כָּל-כְּלֵי מַה-מִּצְאָתָּ מִכָּל כְּלֵי-בֵיתְךָ שִׁים כֹּה נִגְדָה אַחִי וְאֶחִיד וְיֹכִיחוּ בֵּין שְׁנֵינוּ:

שִׁים כֹּה. אולי אתה תאמר שהוא שלך ואני מכחיש על כן שים נגד אחי ואחִיךָ. **וְיֹכִיחוּ בֵּין שְׁנֵינוּ.** האמת הדבר אם הוא שלי או שלך. שהיה ניכר בין כלי ישראל בין כלי עובד כוכבים. ועתה הוסיף לחקור היאך עלה על דעתו לחשדו שגנב. כי זה אינו אלא או מצד שרואין בנחשד קלות בממון חברו כדאיתא בבבא מציעא (כד,א). או מצד שהחשדן גנב וכאשר יבואר.

פרק לא, לח

לח זֶה עֲשָׂרִים שָׁנָה אֲנֹכִי עֹמֵד רְחֵלֶיךָ וְעֹזֵיךָ לֹא שָׁפְלוּ וְאֵילִי צֹאנְךָ לֹא אֶכְלָתִי:

זֶה עֲשָׂרִים וְגו'. מוכיח צדקו עד שאין מקום להיות נחשד. **וְאֵילִי צֹאנְךָ.** שלא היה נהוג לאכל נקבות שמולידות. אבל אילים שלא נצרך כל כך היה נהוג לאכול. אבל אני לא אכלתי.

פרק לא, לט

לט טִרְפָּה לֹא-הֵבֵאתִי אֵלֶיךָ אֲנֹכִי אַחַטְנָה מִיַּדִּי תִּבְקַשְׁנָה גְּנֵבְתִי יוֹם וּגְנֵבְתִי לַיְלָה:

טרפה. מארי וזאב. שאין על השומר ללחום עמהם אפילו כשרואה כדאיתא פרק הפועלים. מכל מקום **אנכי אחטנה.** הייתי מחויב בדבר שלא יטרוף שהיה נלחם ומציל מבין שיניהם. **מידי תבקשנה.** אם לא הייתי בשעת מעשה ונטרף הייתי משלם. **גנבתי יום.** היינו לסטים מזוין.

גנבתי לילה. כמשמעו. והנה בלסטים מזוין הדין בכל שומר שכר דאפילו על בעידנא דעיילי אינשי חייב. ומכל שכן בגניבה ממש. אבל בארי וזאב. אם על בעידנא דעיילי אינשי בפטור ואני שלמתי על טריפה כמו גנבתי יום וגנבתי לילה. מכל זה הוכיח כי נזהר בצאנו יותר משארי שומרי שכר. מכל שכן שאין מקום לחשוד אותו על גניבה.

פרק לא, מא

מא זֶה-לִי עֲשָׂרִים שָׁנָה בְּבֵיתְךָ עֹבְדֶתֶיךָ אֲרֵבַע-עָשָׂרָה שָׁנָה בְּשֵׁתִי בְּנִתְיָךָ וְשֵׁשׁ שָׁנִים בְּצֹאנְךָ וְתַחֲלֶף אֶת-מִשְׁכַּרְתִּי עֲשָׂרַת מָנִים:

זה לי. מה שנוגע אלי בביתך הוא להפך והזכיר לו זאת להגיד כי החשד בא בשביל שהוא בעצמו איש עול ומרמה על כן הוא חושד בכשרים וכדאיתא בפ"ב דקידושין כל הפוסל במומו פוסל ובמ"ר פרשת אחרי למדו דשמשון היה נזהר הרבה בשבועה ממה שהאמין את אחרים על שבועה דמי שהוא מיקל בדבר און חושד את הכל שגם הם מקילים בזה.

פרק לא, מב

מב לוֹלֵי אֱלֹהֵי אָבִי אֱלֹהֵי אַבְרָהָם וַפְּחַד יִצְחָק הִיָּה לִי כִּי עַתָּה רִיקָם שְׁלַחְתָּנִי אֶת-עֲנִי וְאֶת-יְגִיעַ כְּפִי רָאָה אֱלֹהִים וַיּוֹכַח אֶמְשִׁ:

אלהי אבי אלהי אברהם. המשגיח להצליחני.

ופחד יצחק. כח דינו שאינו יכול לראות עולה.

את עניי. על כן ראה אלהי אברהם.

את יגיע כפי. על כן ראה פחד יצחק גודל העול. ואמר **אלהי אבי אלהי אברהם.** נכלל בזה מדת יצחק אביו ממש שמיוחד בפרנסה. ואלהי אברהם הוא לשפע עושר למעלה מדרך הטבע כמו שהיה ביצחק בזכות אברהם כמו שכתבתי לעיל כ"ו ה'.

פרק לא, מג

מג וַיַּעַן לְבֹן וַיֹּאמֶר אֶל-יַעֲקֹב הַבְּנוֹת בְּנֹתַי וְהַבָּנִים בְּנֵי וְהַצֵּאן צֵאנִי וְכָל אֲשֶׁר-אַתָּה רָאָה לִי הוּא וְלִבְנֹתַי מֵה-אֲעֻשָׂה לְאֵלֶּה הַיּוֹם אוֹ לְבְנֵיהֶן אֲשֶׁר יִלְדוּ:

הבנות בנותי. לא כמו שאתה חושב שדלקתי אחריו לעשות לך רעה. שהרי הבנות בנותי וגו'.

וכל אשר אתה רואה לי הוא. לא כמו שאתה חושב שמששתי לחפש כלי ביתי. שהרי אם הייתי מקפיד על זה הרי הכל שלי. אבל איני מקפיד. והמישוש היה רק בשביל התרפים. ועתה שאני בא ודולק **כל כך** הוא בשביל **ולבנותי מה אעשה וגו'.** שלא תקח אחרות עליהן. **או לבניהן אשר ילדו.** שלא תוריש כל העושר שהוא שלי לבנים אחרים שתוליד מנשים אחרות ויהא כל רכושי לבנים זרים.

פרק לא, מד

מד וְעַתָּה לָכֵה נְכַרְתָּה בְּרִית אֲנִי וְאַתָּה וְהָיָה לְעֵד בֵּינִי וּבֵינְךָ:

ועתה לכה. לדעת הירושלמי סוכה פ"ד ומדרשים שמות פ"ג ובכמה מקומות. הה"א שבסוף התיבה לכה מלמדנו שאם אין אתה לא היה כן. ויש לפרש דלבן אמר שעם אחר לא היה סומך על כריתות ברית שלא יעבור. אבל לכה שאתה עובד אלהים. נכרתה ברית. בשביל הנשים והילדים.

והיה לעד וגו'. נעשה איזה דבר לעד על הברית.

פרק לא, מו

מו וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב לְאָחִיו לְקַטּוּ אַבְנִים וַיִּקְחוּ אַבְנִים וַיַּעֲשׂוּ-גֹל וַיֹּאכְלוּ שָׁם עַל-הַגֹּל:

ויאמר יעקב לאחיו. פירש רש"י על פי המדרש דלאחיו היינו בניו. דאי אפשר לפרש אחיו כמו לעיל נגד אחי ואחיר. וכן להלן ויקרא לאחיו. שאין דרך ארץ לבקש אנשים חשובים ללקט אבנים לאכילה. אלא על כן המה בניו. ועדיין צריך טעם למה באמת לא צוה לעבדיו ושפחותיו לעשות כן. ותו למאי כתיב לאחיו. ולא לבניו. אלא בשביל שהיה בזה העניין מידת יעקב לשבת בטח ושלום עם אנשים. ואף על גב שלבן הקניטו הרבה ובפרט בסוף דבריו אמר כל אשר אתה רואה לי הוא. מכל מקום לא חש יעקב לזה וביקש לרדוף אחר השלום ולעשות לגימה לקרב את לבבו. ורצה עוד להרגיל בניו למדה זו הנפלאה. על כן צוה אותם ללקט אבנים לשם כך. ואם היה אומר בני לקטו אבנים לא היה נקלט בלבבם דרך מוסרי בזה, ואמרו בלבבם כי עושים בצווי אביהם, על כן קראה אחי לקטו אבנים להגיד יושר מדה זו, שגם בלי גזרת אב יפה לנו לאחוז במדה מישבת לבטח. ועיין להלן ל"ב כ"ו ומ"ט כ"ד. ובספר דברים ל"ג כ"ח.

ויאכלו שם על הגל. ולא עלה על דעת יעקב לעשות את הגל גם כן לעד.

פרק לא, מז

מז וַיִּקְרָא-לוֹ לְבֶן יִגָּר שֶׁהָדִיתָא וַיַּעֲקֹב קָרָא לוֹ גֹלְעָד:

יגר. מלשון אגירה וקבוץ.

שהדוּתא. לא אמר שהדא שהיה במשמע שהיגר הוא העד אלא שהדוּתא משמעו עדות ואם כן הכונה היגר משמש להעד והוא מהצבה כדי שלא יאבד אותו האבן היחיד על כן יהיה הגל הזה משמשו לעדות.

ויעקב קרא לו גלעד. גם כן לאותה כונה ולא אמר גל עדות. משום דעד משמעו בלשון הקודש שם דבר עדות כדרשת חז"ל בסוטה על ועד אין בה. שני עדים והביאו ראייה מלשון **פסוק** והוא עד. אבל לבן לא ידע היטב משמעות עד בלשון הקודש. והבין שיעקב רוצה שהגל יהיה **גם כן** עד. והחליט הדבר ואמר.

פרק לא, מח

מח וַיֹּאמֶר לְבֶן הַגֹּל הִזָּה עַד בְּיַמִּי וּבְיַמֵּי הַיּוֹם עַל-כֵּן קָרָא-שְׁמוֹ גֹלְעָד:

ביני וביניך היום. לא כעדות המצבה על ברית הבנות שאין חשש על אותו יום וכמו שפירש לבן בסמוך כי נסתר איש מרעהו. אבל עד הגל יהיה בינינו שלא נעשה אחד לרעהו רעה שייך גם היום. ומכל מקום עיקר הברית היה לדורות כמבואר בשו"ט תהלים ס' ובמד"ש. והובא גם ברבה פ' ע"ד אלא שחסר שם בטעות הדפוס.

על כן קרא שמו גלעד. לא כמו מתחלה שקרא לו גלעד, שאינו שמו בעצם אלא בשביל עד. אבל עתה קרא שמו העצמי גלעד.

פרק לא, מט

מט והמַצְפָּה אֲשֶׁר אָמַר יִצְחָק ה' בֵּינִי וּבֵינְךָ כִּי נִסְתַּר אִישׁ מֵרַעְהוֹ:
והמצפה אשר אמר. יעקב להיות מצבה. והרימה למעלה כמו סימן לראות מרחוק הוא כדי
אשר יצף ה' וגו'. ותיבת אמר משמש למעלה ולמטה אשר אמר יעקב. אמר לבן יצף.

פרק לא, נא

נא ויאמר לבן ליעקב הנה הגל הזה והנה המצבה אשר יריתי ביני ובינך:
ויאמר לבן ליעקב. ביאר בטוב תכלית שני העדים הללו והמצבה.

פרק לא, נב

נב עד הגל הזה ועדה המצבה אם-אני לא-אעבר אליך את-הגל הזה ואם-אתה לא-תעבר
אלי את-הגל הזה ואת-המצבה הזאת לרעה:
אם אני וגו'. לזה באו הגל לבדו אבל. ואם אתה לא תעבר עלי את גל הזה. להלחם עמי ועם
זרעי.

ואת המצבה הזאת. בשביל בנותיו. ואמר לא תעבור. כי ידע לבן שיעקב אם ירצה לישא
נשים עוד לא יקח מבנות כנען ויבא עוד לארם ליקח אחרת.

פרק לא, נג

נג אלהי אברהם ואלהי נחור ישפטו בינינו אלהי אביהם וישבע יעקב בפחד אביו יצחק:
אלהי אברהם ואלהי נחור. בשביל שבא לעשות ברית השני שחל גם על יעקב גם על לבן.
משום הכי הזכיר גם אלהי נחור לומר שאינו חושש שאלהי אברהם יעניש את לבן באשר
שאינו מעובדיו.

וישבע יעקב בפחד אביו יצחק. הצר ליעקב להודות ללבן על נוסח שבועה שלו. כי באמת
אלהי אברהם יעניש גם את לבן. אכן רע בעיניו לומר אלהי אברהם לבד שהוא כנגד כבוד לבן
על כן נשבע בפחד אביו יצחק שהוא יעניש גם את לבן בדין הקשה שהוא כמדתו וכך כתב
הרמב"ן ויש ללמוד מכל הספור כמה יש להזהר בדברים שהרי זה גרם צער ועגמת נפש לדוד
כדאיתא בשוח"ט תהלים ס'.

פרק לב

פרק לב, א

א וישכם לבן בפקר וינשק לבניו ולבנותיו ויברך אתהם וילך וישב לבן למקומו:

וישב לבן למקומו. תיבת לבן מיותר שהרי מדובר בוא או היה ראוי לכתוב וילך לבן וישב למקומו. אלא משמעות מקומו כאן למעמדו שהיה עד בוא יעקב. והכי פירוש חז"ל ברבה. וכיוצא בזה ביארנו לעיל ל' כ"ה ונמצא כל הברכה שהגיעה ללבן היה רק בשביל יעקב וכמו שראה לבן בתרפים שאמר נחשתי ויברכני ה' בגללך וכעניין שאמרו חז"ל ביבמות דף ס"ג אפילו משפחות הדרים באדמה אין מתברכות אלא בשביל ישראל. וכל זה סימן לבנים שיש אומות העולם שאין מזלם טוב בעצם אלא בשביל ישראל שבקרבתם באה הברכה להם וכאשר יצאו ישראל מהם ישובו לכח דל ורזה. אם לא שמזלם גרם לעשות חיל.

פרק לב, ג

ג וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב פֶּאֶשֶׁר רָאִים מַחְנֵה אֱלֹהִים זֶה וַיִּקְרָא שְׁם-הַמָּקוֹם הַהוּא מַחְנֵים:

מחנים. הוא מחנים שבעבר הירדן כמבואר בספר שמואל ב' י"ז. והוא מקדושת א"י..

(הרחב דבר: ולא כהרמב"ן שכתב שהלך יעקב מצד דרום א"י ועוד לא הגיע לאדום שהוא לפי א"י וכך כתב הראב"ע ראש פרק וישלח שארץ אדום בין חרן ובין א"י. וכל זה אינו במחילת כבודם אלא כפירוש רש"י להלן ל"ה י"ח. שארם מצפון א"י והיא בין בבל ושנער לא"י ומשום הכי כשיצא תרח ואברם מאור כשדים באו תחלה לחרן. ומלך שנער כשברח מאברהם אבינו לשוב לארצו הוכה סמוך לדמשק ראש ארם והיה סמוך לדרך צפון א"י וכשהלכו אברהם ויעקב מארם לא"י הגיעו תחלה לשכם ואח"כ לחברון שבדרום א"י והשבטים בעמדם בשכם ראו אורחת ישמעאלים באה מגלעד להוליך מצרימה. היינו מגלעד סמוך לארם מצפון א"י למצרים שהיא צד דרום. ומה שכתב הרמב"ן עוד שיבוק גבול עמון הוא דרומית מזרחית לא"י גם זה אינו. אלא עמון הוא מצפון א"י וישראל כשהלכו לא"י דרך אדום ומואב מצד דרום לא הגיעו לעמון כלל. אלא מול בני עמון כמו שכתבתי בספר דברים ב' ט"ו ובספר במדבר כ"ב ה'. הא מיהא ברור שיעקב הלך מצפון א"י. ועשו הלך מדרום לקראתו והא דאיתא בבראשית רבה (עד, טו) ובשוח"ט כשהלך יואב לארם פגע באדומים. היינו שהלכו גדודי אדום מדרום לפון לארם ולעזרם.).